

CICDE

Centrul de Instruire Continuă
în Domeniul Electoral

Digest Electoral

*Revistă de analiză, teorie și cercetare
în domeniul electoral*

Decembrie, 2025

INSTITUȚIA PUBLICĂ
CENTRUL DE INSTRUIRE CONTINUĂ ÎN DOMENIUL ELECTORAL

DIGEST ELECTORAL

*Revistă de analiză, teorie și cercetare
în domeniul electoral*

Chișinău, 2025

DIGEST ELECTORAL

Revistă de analiză, teorie și cercetare în domeniul electoral,
editată de Centrul de instruire continuă în domeniul electoral (CICDE)

Publicație bianuală

Ediția a XIV-a

ISSN (print): 2587-3725

ISSN (online): 2587-3733

Colegiul de redacție:

Redactoră-șefă – **Doina Bordeianu**, dr. în științe politice

Redactor – **Pavel Cabacenco**, expert în domeniul electoral

Secretară publicație – **Arina Kraijdan**, dr. în istorie

Consiliul editorial:

Daniel Duță,

dr. în științe politice, director general, Departamentul logistică electorală,
Autoritatea Electorală Permanentă a României

Mariana Iațco,

dr. în științe politice, conferențiară universitară,
Universitatea de Stat din Moldova

Mariana Kalughin,

expertă anticorupție, master în drept

Serghei Sprincean,

dr. habilitat în științe politice, conferențiar universitar,
secretar științific, cercetător științific principal,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova

Conceptele și opiniile exprimate în această revistă aparțin în exclusivitate autorilor și autoarelor, nu reprezintă poziția CICDE și nu reflectă punctul de vedere al colegiului de redacție și/sau al consiliului editorial.

SUMAR

CUVÂNT-ÎNAINTE

5

ARTICOLE

**DIMENSIUNEA REFORMISTĂ A DISCURSULUI POLITIC
ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ANALIZĂ COMPARATIVĂ A
PROGRAMELOR ELECTORALE
ALE PARTIDELOR PARLAMENTARE**

Pavel VINTILĂ

7

**EVALUAREA ALEGERILOR PARLAMENTARE DIN 28.09.2025
PRIN PRISMA DIMENSIUNII DE DIZABILITATE**

Victor KOROLI

35

**MOLDOVA DUPĂ ALEGERILE PARLAMENTARE DIN
2025: ÎNTRE OPTIMISM CIVIC, VULNERABILITĂȚI
INFORMAȚIONALE ȘI AȘTEPTĂRI SOCIALE RIDICATE**

Taisia HARITONOVA, Carolina SECHER

61

**PREZENTARE SUCCINTĂ A CADRULUI INTEGRAT
PENTRU PROTEJAREA ALEGERILOR ELABORAT
DE INTERNATIONAL IDEA**

Doina BORDEIANU

65

**RECOMANDĂRI ENEMO
EXTRAS DIN RAPORTUL FINAL
AL MISIUNII INTERNAȚIONALE DE OBSERVARE
A ALEGERILOR ÎN MOLDOVA**

*Dritan TAULLA, Ana MIHAJLOVIC, Nino RIZHAMADZE,
Maja MILIKIC, Mariam CHUBABRIA, Daniel KEREKES*

70

CUVÂNT-ÎNAINTE

Stimați cititori și cititoare,

Revista „Digest electoral” a fost elaborată ca o sursă informativă pentru cei interesați de alegeri, oferindu-le posibilitatea de a lua cunoștință de ultimele reglementări în domeniu, de practicile inovative, precum și de istoricul și aplicabilitatea votului. Totodată, revista este concepută sub forma unei platforme de exprimare a informațiilor electorale prin intermediul articolelor de specialitate științifico-practice pentru cercetători.

Revista a fost fondată în anul 2017 de Centrul de instruire continuă în domeniul electoral (CICDE), fiind o publicație bianuală de analiză, teorie și cercetare electorală, iar în anul 2019 a fost înregistrată la Camera Națională a Cărții din Republica Moldova.

Ediția curentă cuprinde articole, sumare și extrase din rapoarte și studii care vor fi utile atât instituțiilor de management electoral cât și partidelor politice și celorlați actori ai procesului electoral. Toate acestea conțin recomandări bazate pe analiza alegerilor parlamentare din Republica Moldova din 28 septembrie 2025. Studiul efectuat de Pavel Vintilă examinează dimensiunea reformistă a discursului politic din Republica Moldova printr-o comparație sistematică a programelor electorale prezentate de partidele care au intrat în Parlament în urma alegerilor din 2025.

Programele politice ale concurenților electorali în alegerile parlamentare au fost obiect de studiu și în cadrul proiectului Proiectului „Alegeri libere și incluzive – precondiție pentru incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități și pentru o democrație funcțională în Republica Moldova”, implementat de Alianța INFONET, susținut financiar de Fundația Est-Europeană din resursele oferite de Suedia și prezentat printr-un sumar de raport de Victor Koroli. Sumarul conține recomandări pentru toți actorii electorali privind perfecționarea cadrului normativ și practicilor electorale prin prisma dimensiunii de dizabilitate. Autorii reiterează: „Incluziunea nu este un cost, ci o investiție în democrație. Persoanele cu dizabilități nu trebuie tratate ca beneficiari pasivi ai politicilor, ci ca cetățeni egali, cu dreptul de a decide, de a fi reprezentați și de a participa pe deplin la viața publică” și accentuează că: „Incluziunea nu este un gest de solidaritate, ci o condiție pentru o democrație autentică”.

Rezumatul studiului postelectoral realizat de NDI cu suportul Ministerului Afacerilor Externe al Suediei în perioada octombrie - noiembrie 2025 relevă percepțiile cetățenilor Republicii Moldova asupra procesului și a campaniilor electorale, asupra spațiului informațional și așteptărilor postelectorale.

Prezentăm în revistă Cadrul integrat pentru protejarea alegerilor (Integrated Framework for Protecting Elections), un set cuprinzător de instrumente elaborat de International IDEA pentru prevenirea, gestionarea și răspunsul la riscurile electorale.

Pentru asigurarea unui acces mai larg la recomandările misiunilor internaționale de observare a alegerilor considerăm necesar traducerea și republicarea recomandărilor ENEMO pentru actorii electorali din Republica Moldova.

Revista „Digest electoral” își deschide paginile sale tuturor celor interesați să contribuie la dezvoltarea domeniului electoral prin studii, analize și cercetări valoroase și reprezentative din țară și străinătate.

Colegiul de redacție

DIMENSIUNEA REFORMISTĂ A DISCURSULUI POLITIC ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ANALIZĂ COMPARATIVĂ A PROGRAMELOR ELECTORALE ALE PARTIDELOR PARLAMENTARE

THE REFORMIST DIMENSION OF POLITICAL DISCOURSE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: A COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ELECTORAL PROGRAMS OF PARLIAMENTARY PARTIES

Pavel VINTILĂ,

*Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova
State University of Moldova PhD student*

Studiul examinează dimensiunea reformistă a discursului politic din Republica Moldova printr-o comparație sistematică a programelor electorale prezentate de partidele care au intrat în Parlament în urma alegerilor din 2025. Cercetarea se bazează pe un cadru teoretic inspirat din Huntington, Rose, Levitsky și Way, precum și pe metodologia indicilor compoziți utilizate de Freedom House și Banca Mondială. Pe această bază, este aplicat un Indice General de Reformism structurat pe cinci dimensiuni: domeniul de reformă, nivelul de detaliere, realismul propunerilor, gradul de inovație și mecanismele de implementare. Analiza programelor politice ale PAS, BEP, BA, PN, PDA evidențiază diferențe majore în coerența, fezabilitatea și orientarea instituțională a ofertelor electorale. Unele formațiuni propun proiecte de modernizare cu acoperire multisectorială, în timp ce altele formulează platforme predominant electorale, slab ancorate în mecanisme reale de aplicare. Per ansamblu, studiul arată că discursul reformist rămâne fragmentat, variind de la abordări cu potențial transformator până la programe limitate ca arie de aplicare și consecvență, reflectând dificultățile structurale ale agendei de reformă din Republica Moldova.

Cuvinte Cheie: reformism politic; programe electorale; analiză comparativă; discurs politic; instituționalizare; modernizare democratică; politici publice; partide politice.

The study examines the reformist dimension of political discourse in the Republic of Moldova through a systematic comparison of the electoral programs presented by the parties that entered Parliament following the 2025 elections. The research is based on a theoretical framework inspired by Huntington, Rose, Levitsky and Way, as well as on the composite index methodologies used by Freedom House and the World Bank. On this basis, a General Reformism Index is applied, structured around five dimensions: areas of reform, level of detail, realism of proposals, degree of innovation, and implementation mechanisms. The analysis of the political programs of PAS, BEP, BA, PN, PDA highlights major differences in the coherence, feasibility, and institutional orientation of their electoral offers. Some formations propose modernization projects with multisectoral coverage, while others present predominantly electoral platforms, weakly anchored in real mechanisms of implementation. Overall, the study shows that the reformist discourse remains fragmented, ranging from approaches with transformative potential to programs limited in scope and consistency, reflecting the structural difficulties of the reform agenda in the Republic of Moldova.

Keywords: political reformism; electoral programs; comparative analysis; political discourse; institutionalization; democratic modernization; parliamentary parties.

Introducere

Reformismul politic reprezintă un element central în evaluarea capacității unui sistem politic de a genera transformări instituționale durabile și de a răspunde presiunilor structurale interne și externe. În Republica Moldova, analiza orientării reformiste este deosebit de relevantă în contextul tranziției post-sovietice prelungite și al ritmului accelerat al procesului de integrare europeană.

Alegerile parlamentare din 2025 au avut loc într-un climat caracterizat de competiția dintre forțele pro-europene, platformele conservatoare și actorii care promovează discursuri de tip „pro-moldovenist”. Componenta noului legislativ reflectă aceste linii de clivaj și integrează partide cu profiluri ideologice distincte, cu viziuni adesea divergente asupra direcției de modernizare a statului. În această configurație, analiza comparativă a programelor electorale ale formațiunilor parlamentare permite identificarea diferențelor privind coerența, realismul, fezabilitatea și consistența unei eventuale agende reformiste.

În acest studiu sunt examinate programele electorale ale Partidului Acțiune și Solidaritate (PAS), Blocului Electoral Patriotic (BEP), Blocului Electoral Alternativa (BA), Partidului Nostru (PN) și Partidului Democrația Acasă (PDA). Analiza este construită pe un cadru teoretic inspirat din concepția lui Samuel P. Huntington asupra raportului dintre instituționalizare și modernizare, din perspectiva lui Richard Rose privind realismul reformelor în democrațiile emergente, precum și din contribuțiile lui Steven Levitsky și Lucan Way referitoare la comportamentul strategic al actorilor politici în regimuri hibride. Totodată, abordarea metodologică urmărește logica indicilor compoziți utilizați de Freedom House și Banca Mondială, permițând standardizarea și compararea riguroasă a conținutului programatic.

Pentru măsurarea gradului de reformism, studiul aplică un **Indice General de Reformism (IGR)** structurat pe cinci dimensiuni: diversitatea domeniilor de reformă, nivelul de detaliere a propunerilor, realismul și fezabilitatea acestora, gradul de inovație și existența unor mecanisme operaționale de implementare. Fiecare dimensiune este evaluată pe o scală 0–2, iar scorurile sunt ulterior transformate într-un indice standardizat (0–100). Analiza utilizează exclusiv documentele programatice oficiale, inclusiv broșurile complete recent încărcate, pentru a asigura acuratețea și reproductibilitatea evaluării.

Rezultatele arată diferențe consistente în coerența internă a programelor, în profunzimea tehnică a măsurilor propuse și în măsura în care formațiunile politice oferă soluții instituționale clare. În ansamblu, studiul evidențiază un spectru larg al reformismului politic în Republica Moldova – de la programe orientate spre

modernizare multisectorială, până la platforme eminamente electorale, marcate de generalități, populism și instrumente de implementare insuficiente.

Prin abordarea sa comparativă, cercetarea contribuie la literatura privind comportamentul programatic al partidelor în democrațiile aflate în tranziție și oferă un instrument analitic aplicabil evaluării viitoarelor agende politice în contextul consolidării instituționale și al integrării europene

1. Cadrul teoretic

Analiza gradului de reformism politic se sprijină pe un corpus teoretic solid referitor la modernizarea instituțională, capacitatea statului și utilizarea programelor electorale ca instrumente de proiectare a politicilor publice. Fundamentul conceptual este ancorat în teoria modernizării politice formulată de Samuel P. Huntington (1968), care susține că stabilitatea și dezvoltarea politică depind de capacitatea statului de a-și adapta instituțiile într-un mod coerent și predictibil. În această logică, reformismul nu reprezintă o simplă colecție de angajamente electorale, ci un proiect comprehensiv de transformare instituțională, orientat multisectorial. Dimensiunea „diversității domeniilor de reformă” din cadrul IGR se inspire direct din ideea transformării coordonate a mai multor sfere ale guvernării.

Un al doilea pilon provine din literatura despre tranziția post-comunistă și capacitatea administrativă. Richard Rose (1999) a descris fenomenul „oboselii de reformă” și dificultatea societăților în tranziție de a transforma angajamentele programatice în politici implementabile. Mai recent, cercetările lui Grindle (2012) privind „political will” și ale lui Fukuyama (2013, 2018) privind calitatea statului și capacitatea administrativă evidențiază că realismul și fezabilitatea măsurilor devin indicatori critici ai viabilității politice. În același sens, Andrews, Pritchett și Woolcock (2017), prin conceptul de problem-driven iterative adaptation, arată că programele politice credibile trebuie să prevadă nu doar direcții generale, ci mecanisme operaționale adaptabile contextului instituțional. Aceste contribuții fundamentează dimensiunile IGR referitoare la realism și mecanisme de implementare.

Componenta teoretică despre inovația instituțională este completată de literatura recentă privind guvernarea digitală, transparența și participarea civică. Dacă studiile lui Levitsky și Way (2010) oferă un cadru pentru înțelegerea comportamentului actorilor politici în regimuri hibride, lucrările contemporane precum Margetts și Dunleavy (2018) privind transformarea digitală, Meijer, Lips și Grimmeli Huijsen (2022) privind guvernarea inteligentă (smart governance) sau rapoartele OECD (2020–2023) despre modernizarea serviciilor publice demonstrează că inovația administrativă a devenit un criteriu central al reformelor autentice. De aici derivă

dimensiunea „inovației” din IGR, care evaluează prezența soluțiilor de modernizare instituțională în programele electorale.

În paralel, literatura instituțiilor internaționale furnizează fundamentul metodologic pentru construirea indicilor compoziți. Freedom House, Banca Mondială (WGI), OECD, Transparency International și Comisia Europeană utilizează scări ordinale și transformări procentuale pentru a evalua domenii precum guvernarea, statul de drept sau reforma administrației publice. Rapoartele de țară ale Comisiei Europene (2014–2024) privind statele candidate — inclusiv Republica Moldova — sunt structurate pe criterii precum coerență, fezabilitate, capacitate instituțională și implementare. Scala 0–2 adoptată în IGR reprezintă o versiune simplificată a acestor grile de evaluare, menită să permită analiza sistematică a programelor electorale.

Literatura despre programele electorale ca documente de politici publice oferă și ea un cadru analitic consistent. Studiile din cadrul Manifesto Research on Political Representation (MARPOR, Volkens et al., 2018–2023), proiectul Comparative Manifesto Project, precum și cercetări recente despre calitatea programelor politice (Eger și Valeriani, 2019; Gemenis, 2020) demonstrează că programele electorale pot fi codificate riguros și utilizate ca indicatori ai capacității strategice a partidelor. Abordarea de analiză de conținut aplicată în această lucrare se înscrie în această tradiție metodologică.

Prin integrarea acestor contribuții, modernizare instituțională, realism administrativ, inovație programatică, indicatori compoziți și analiza manifestelor — cadrul teoretic susține reformismul ca un construct valid și operaționalizabil. În acest studiu, reformismul nu desemnează retorica electorală, ci capacitatea efectivă a formațiunilor politice de a formula un proiect coerent și implementabil de modernizare a statului.

2. Reformele în contextul integrării europene

Procesul de integrare europeană redefineste natura reformelor politice, administrative și economice ale unui stat aflat în tranziție. În cazul Republicii Moldova, raportul Comisiei Europene pentru anul 2025 oferă o arhitectură clară a transformărilor necesare pentru consolidarea statului și pentru pregătirea efectivă a negocierilor de aderare. Reformele nu mai apar ca inițiative dispersate, ci ca un proces de modernizare sistemică, orientată către consolidarea instituțiilor, creșterea capacității administrative și armonizarea cu standardele comunitare. Ele funcționează, așa cum subliniază Comisia, ca mecanisme interdependente, fără de care nu poate exista progres real în parcursul european.

Un prim pilon al reformelor europene îl constituie statul de drept și funcționarea sistemului de justiție. Raportul Comisiei arată că reformarea justiției reprezintă

fundamentul întregului proces de aderare, deoarece numai un sistem judiciar independent, eficient și imun la influențe politice poate garanta aplicarea coerentă a acquis-ului. Comisia pune accent pe continuarea evaluării externe a judecătorilor și procurorilor, pe consolidarea mecanismelor de răspundere disciplinară, pe asigurarea independenței Procuraturii și pe combaterea capturării instituționale care a marcat perioadele politice anterioare. Digitalizarea sistemului judiciar este considerată esențială atât pentru creșterea transparenței, cât și pentru reducerea vulnerabilităților la corupție. Reformarea justiției devine astfel un proces complex, care trebuie să combine transformarea instituțională cu modernizarea tehnologică.

Un al doilea domeniu crucial este reforma administrației publice, considerată de Comisie drept premisa fundamentală a capacității statului de a implementa legislația europeană. Raportul subliniază fragilitatea funcției publice, dependența acesteia de influențe politice și lipsa mecanismelor moderne de management administrativ.

Pentru integrarea europeană, administrația moldoveană trebuie să treacă printr-o profesionalizare profundă, începând cu recrutarea pe criterii meritocratice, continuând cu formarea continuă și terminând cu crearea unor sisteme eficiente de planificare strategică. Cancelaria de Stat este identificată ca instituția care trebuie transformată în nucleul coordonării guvernamentale, capabilă să gestioneze un proces complex de aliniere la acquis-ul comunitar. Totodată, Comisia insistă asupra necesității interoperabilității bazelor de date, digitalizării proceselor și creșterii capacității administrațiilor locale de a furniza servicii publice în acord cu standardele europene.

Reformele economice reprezintă o altă dimensiune esențială a integrării europene. Raportul Comisiei evidențiază faptul că Republica Moldova trebuie să își consolideze economia de piață, să lupte împotriva monopolurilor, să întărească autoritățile de reglementare precum ANRE și să implementeze reguli de concurență compatibile cu piața internă europeană. Achizițiile publice, guvernanta companiilor de stat și transparența piețelor energetice sunt domenii în care reformele sunt considerate urgente și obligatorii. În lipsa lor, economia ră Blocul Alternativae vulnerabilă la corupție, la influența intereselor obscure și la instabilitate, afectând astfel atât dezvoltarea internă, cât și compatibilitatea cu mecanismele economice europene.

Reforma administrației locale este analizată de Comisie ca un element indispensabil al modernizării statului. Integrarea europeană nu poate avansa fără instituții locale eficiente, autonome și capabile să gestioneze programe de investiții, inclusiv fonduri externe. Raportul subliniază necesitatea clarificării competențelor administrațiilor locale, creșterea autonomiei financiare, stabilirea unor standarde minime de calitate a serviciilor publice locale și reducerea discrepanțelor teritoriale. Reforma

descentralizării devine astfel o componentă structurală, cu impact direct asupra legitimității instituțiilor publice și asupra coeziunii sociale.

Digitalizarea statului reprezintă un element transversal, care, în viziunea Comisiei, trebuie să acompanieze fiecare domeniu de reformă. Republica Moldova are deja un avans tehnologic recunoscut, însă raportul evidențiază necesitatea consolidării arhitecturilor de date, extinderea serviciilor electronice end-to-end, întărirea identității digitale și protejarea infrastructurilor IT împotriva atacurilor cibernetice. Digitalizarea devine astfel atât un instrument de modernizare, cât și un mecanism de protecție instituțională, mai ales în contextul riscurilor hibride generate de războiul din Ucraina și de atacurile informaționale care vizează Republica Moldova.

O dimensiune emergentă în evaluările Comisiei este reforma sectorului de securitate și creșterea rezilienței statului. Contextul geopolitic regional obligă Republica Moldova să își consolideze capacitatea de apărare, să modernizeze Ministerul Afacerilor Interne, să dezvolte infrastructuri critice sigure și să combată dezinformarea. Raportul indică necesitatea unei planificări strategice consolidate, inclusiv în domeniul securității cibernetice, al protecției infrastructurilor critice și al cooperării instituționale cu partenerii europeni. În ansamblu, reformele impuse de integrarea europeană nu reprezintă un set de obligații tehnice, ci un proiect politic profund de reconstrucție instituțională. Ele pun în centru statul de drept, capacitatea administrativă, stabilitatea economică și modernizarea tehnologică.

Raportul Comisiei Europene subliniază că niciun domeniu nu poate funcționa izolat, deoarece reforma justiției depinde de administrația publică, reforma economică depinde de reglementări credibile, iar digitalizarea depinde de infrastructuri și resurse. Blocul Alternativa e competente. Această interdependență justifică utilizarea unui cadru analitic precum Indicele General de Reformism din studiul tău, care măsoară nu doar volumul promisiunilor, ci și coerența, fezabilitatea și modernitatea lor. Reformele europene transformă astfel Republica Moldova într-un test de capacitate instituțională. Ele cer nu doar adoptarea legilor, ci și internalizarea unui model european de guvernare. Pentru partidele politice, aceasta înseamnă că programele electorale devin instrumente-cheie în evaluarea orientării reformiste, deoarece ele indică modul în care actorii politici înțeleg logica integrării europene și capacitatea lor reală de a produce schimbare. În acest sens, analiza comparativă a programelor politice oferă o perspectivă necesară pentru a identifica diferențele de viziune, consistență și potențial reformist între actorii politici care construiesc viitorul european al Republicii Moldova.

3. Metodologia cercetării

3.1. Designul cercetării

Studiul utilizează o analiză comparativă de conținut aplicată programelor electorale ale partidelor care au obținut reprezentare parlamentară în urma alegerilor legislative din 2025. Obiectivul central este măsurarea gradului de reformism politic exprimat explicit în documentele programatice și compararea capacității reformiste între cinci formațiuni: *Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS)*; *Blocul Alternativa (BA)*; *Partidul Nostru (PN)*; *Democrația Acasă (PDA)* și *Blocul Electoral Patriotic (BEP)*.

Metodologia pornește de la premisa că programele electorale reprezintă documente strategice ce sintetizează viziunea de guvernare, prioritățile politice și capacitatea instituțională a actorilor politici. În consecință, acestea pot fi codificate, evaluate și comparate sistematic printr-o grilă comună, inspirată din literatura politologică și din instrumentele utilizate de instituții internaționale în evaluarea calității reformelor (Freedom House, WGI, OECD, V-Dem).

3.2. Unitatea de analiză

Unitatea de analiză este programul electoral oficial al fiecărui partid sau bloc politic, în forma în care a fost încărcat în baza de date a studiului. Analiza include exclusiv conținutul textual al programelor electorale — nu sunt luate în considerare declarații publice, conferințe, interviuri, postări online sau alte materiale auxiliare.

Documentele analizate sunt:

[Programul electoral PAS¹](#);

[Programul Blocului Alternativa²](#);

[Programul politic al Partidului Nostru³](#);

1 Program electoral PAS, UE 2028, <https://pas2025.md/wp-content/uploads/2025/10/Programul-Electoral-PAS-UE-2028-redactat-2.pdf>

2 Programul Blocului Alternativa, <https://blocualternativa.md/program/>

3 Programul politic al Partidului Nostru, <https://partidulnostru.md>

Programul politic al Partidului Politic Democrația Acasă⁴;

Programul electoral al Blocului Electoral Patriotic⁵.

3.3. Instrumentul de analiză: Indicele General de Reformism (IGR)

Pentru evaluarea programelor electorale a fost construit Indicele General de Reformism (IGR), un instrument analitic compus din cinci dimensiuni operaționalizate pe o scală ordinală 0–2. Grila este identică pentru toate partidele pentru a garanta comparabilitatea și neutralitatea evaluării. Dimensiunile IGR (Tabel nr.1):

Tabel nr.1: Dimensiunile IGR

Dimensiune	Descriere	Scor (0–2)
1. Domenii de reformă	Numărul și diversitatea sectoarelor vizate (justiție, economie, educație, sănătate, mediu, administrație etc.)	0–2
2. Nivelul de detaliere	Claritatea, specificitatea și tehnicitatea măsurilor propuse	0–2
3. Realismul propunerilor	Raportarea la resurse, capacitate administrativă, termene, constrângeri bugetare	0–2
4. Inovație și modernizare	Prezența unor soluții noi (digitalizare, e-guvernare, participare civică, politici de date etc.)	0–2
5. Mecanisme de implementare	Planuri, instituții responsabile, proceduri, calendar, instrumente de monitorizare	0–2

3.4. Formula indicelui

Scorul total maxim este 10. Pentru a facilita interpretarea comparativă, scorul brut este transformat într-un indice standardizat 0–100: Formula indicelui IGR (scrisă clar, 100% compatibilă cu orice editor): $IGR = ((D + L + R + I + M) / 10) \times 100$, unde:

D = domenii de reformă

L = nivel de detaliere

4 Programul politic al Partidului Politic “Democrația Acasă”, aprobat la congresul Național 09 noiembrie 2024

5 Platforma electorală, Blocul Patriotic al Socialiștilor, Comuniștilor, Inima și Viitorul Moldovei, <https://alegeri.md/images/5/57/Platforma-electorala-bep-2025.pdf>

R = realism

I = inovație

M = mecanisme de implementare

3.5. Tipologia nivelurilor de reformism (Tabel nr.2)

Tabel nr.2: Tipologia nivelurilor de reformism

Interval IGR	Nivel de reformism	Caracteristici
80–100	Reformism înalt	Transformări structurale, instituționale
50–79	Reformism mediu	Reformism sectorial, tehnocratic
0–49	Reformism scăzut	Platforme retorice sau simbolice

3.6. Procedura de codificare

Procesul de evaluare s-a desfășurat în trei etape:

Etapa 1 – Lectura integrală și extragerea unităților de sens;

Etapa 2 – Codificarea uniformă;

Etapa 3 – Calcularea indicelui și analiza comparativă.

Scorurile au fost convertite în indice și analizate comparativ pentru a evidenția diferențele în coerență, fezabilitate și capacitate reformistă.

3.7. Indicele General de Reformism (IGR), Moldova, 2025 (Tabel nr.3)

Tabel nr.3: Indicele General de Reformism evaluat pe baza programelor electorale și plarformelor politice ale partidelor parlamentare din Republica Moldova, 2025

Concurent electoral	Domenii (0-2)	Detaliiere (0-2)	Realism (0-2)	Inovație (0-2)	Implementare (0-2)	Scor/ 10	IGR	Nivel reformist
PAS	2	2	2	2	2	10	100	Reformism înalt
Blocul Alternativa	2	2	1	2	1	8	80	Reformism mediu-înalt
Partidul Nostru	2	1	1	1	1	6	60	Reformism mediu
Democrația Acasă	2	1	0	0	0	3	30	Reformism scăzut
Blocul Electoral Patriotic	1	1	0	0	0	2	20	Reformism scăzut

4. Analiza comparativă narativă a programelor electorale pe partide

Programele electorale ale celor cinci formațiuni analizate, PAS, Blocul Alternativa, Partidul Nostru, Democrația Acasă și Blocul Electoral Patriotic, conturează viziuni profund diferite asupra dezvoltării Republicii Moldova. Diferențele nu sunt doar ideologice, ci se manifestă în mod concret în calitatea, coerența, realismul și gradul de modernizare al propunerilor. Gradul de reformism este vizibil prin diversitatea domeniilor abordate, nivelul de detaliere tehnică, realismul administrativ, nivelul de inovație și existența mecanismelor de implementare.

4.1. PAS

PAS prezintă cel mai avansat și structurat program dintre toate formațiunile analizate. Documentul este organizat pe capitole sectoriale — justiție, economie, educație, sănătate, infrastructură, muncă, anticorupție, fiecare conținând propuneri precise, operaționalizabile și aliniate la standardele europene. Nivelul de detaliere este ridicat: PAS formulează politici cu indicatori, calendar, instituții responsabile și estimări ale impactului. În educație, de exemplu, sunt prevăzute platforme digitale integrate pentru managementul educațional, digitalizarea curriculei, programe de formare continuă pentru profesori și extinderea serviciilor de educație timpurie. În

justiție, măsurile includ digitalizarea dosarelor, consolidarea integrității magistraților, eficientizarea procedurilor judiciare și mecanisme de control intern. Programul PAS se evidențiază și prin realism și fezabilitate propunerile sunt raportate la resurse, la capacitatea administrativă și la parcursul european. Dimensiunea de inovație este consistentă: digitalizare, guvernanta deschisă, dezvoltare verde, administrație modernă și servicii publice integrate. PAS este singurul actor care prezintă un cadru instituțional complet de implementare, ceea ce justifică nivelul de reformism înalt.

4.2. Blocul Alternativa

Blocul Alternativa se poziționează imediat după PAS, printr-un program tehnic, coerent și bine structurat. Documentele sectoriale încărcate — economie, cultură, educație, IT, justiție, sănătate, social, dezvoltare regională demonstrează un nivel ridicat de profesionalizare administrativă. BA acoperă majoritatea domeniilor cheie și prezintă propuneri realiste, chiar dacă uneori limitate la cadrul de politici deja existent. În dezvoltarea regională, BA propune fonduri dedicate pentru investiții locale, descentralizare fiscală și strategii de mobilitate urbană. În IT, programul include extinderea acoperirii internetului, digitalizarea interacțiunii cu statul, hub-uri regionale de inovație și servicii publice electronice. Nivelul de detaliere este ridicat, dar mai puțin complet decât la PAS: unele măsuri nu conțin mecanisme de implementare sau planificare bugetară. Inovația este prezentă, mai ales în domeniul digitalizării și modernizării serviciilor publice. Realismul programului este moderat spre ridicat. Spre deosebire de PAS, programul BA nu propune reforme instituționale majore, ci mai ales reforme sectoriale — ceea ce explică scorul mediu-înalt de reformism.

4.3. Partidul Nostru

Partidul Nostru prezintă un program voluminos, dar puternic dezechilibrat și dominat de retorică. Documentul include numeroase declarații maximaliste — „resetarea totală a statului”, „reformarea tuturor instituțiilor”, „model Mossad pentru investigații” — însă lipsesc elementele esențiale ale unui program de reformă: structuri administrative, costuri, mecanisme de implementare, calendar sau coerență instituțională. Deși programul acoperă multe domenii, nivelul de detaliere este scăzut. Propunerile sunt adesea radicale și neconforme cu standardele europene: lichidarea simultană a SIS și CNA, înlocuirea acestora cu un serviciu unic de tip „Mossad moldovenesc”, alegerea ministrului agriculturii direct de către agricultori sau crearea masivă de companii de stat fără justificare economică. Realismul este foarte redus: programul nu ține cont de resurse, legislație, administrație sau proceduri europene. Inovația este prezentată sub formă de promisiuni spectaculoase, dar tehnic imposibile. Mecanismele de implementare lipsesc complet. PN obține astfel un nivel

mediu de reformism datorită volumului mare de domenii abordate, însă scorurile tehnice rămân modeste.

4.4. Democrația Acasă

PDA are unul dintre cele mai slabe programe din punct de vedere tehnic și instituțional. Documentul include intenții generale „sprijinirea economiei”, „îmbunătățirea calității vieții”, „combaterea corupției” dar fără a prezenta măsuri concrete, instituții responsabile, costuri sau etape de implementare. Detalierea este minimală, iar realismul aproape absent: propunerile nu sunt raportate la capacitatea administrativă sau la parcursul european. Inovația lipsește: nu există propuneri de digitalizare, modernizare instituțională, guvernare participativă ori reforme structurale. Programul nu are mecanisme de implementare și nu include instrumente europene sau bune practici administrative. PDA obține un nivel scăzut de reformism deoarece funcționează mai degrabă ca un document de intenții politice, nu ca un program de politici publice.

4.5. Blocul Electoral Patriotic

BEP prezintă cel mai redus nivel de reformism dintre toate formațiunile analizate. Programul este scurt, predominant ideologic, centrat pe teme tradiționaliste, naționaliste și anti-occidentale. Structura documentului nu include măsuri concrete, nu prezintă politici sectoriale coerente și nu oferă instrumente legislative clare. În economie, programul se limitează la enunțuri generale despre „susținerea producătorului național” și „datoria către popor”, fără nicio explicație tehnică. În justiție, lipsesc complet reformele; în administrație nu există nicio propunere modernă; în domeniul social, promisiunile sunt vagi și fără finanțare. Nu există capitole despre digitalizare, mediu sau modernizare administrativă. Realismul este inexistent, inovația nulă, iar mecanismele de implementare absente. BEP este astfel formațiunea cu cel mai mic nivel de reformism, reflectând un program simbolic și identitar, nu unul de reformă.

Analiza comparativă a programelor electorale ale celor cinci actori politici relevă diferențe majore în capacitatea lor de a formula viziuni reformiste coerente, măsurabile și fezabile, diferențe reflectate direct în scorurile Indicele General de Reformism (IGR). PAS se detașează clar cu un scor maxim de 10/10 (IGR = 100). Programul lor acoperă integral toate dimensiunile metodologice: are o diversitate largă de domenii (2/2), detaliere substanțială (2/2), realism bugetar și instituțional (2/2), un nivel ridicat de inovație (2/2) precum și mecanisme explicite de implementare (2/2). Exemplele din programul PAS sunt numeroase, iar acestea includ reformarea justiției prin instituții noi, calendarizare multi-anuală, instrumente de e-guvernare, digitalizarea proceselor

administrative și raportarea constantă la mecanisme UE. Aceste elemente justifică scorul maxim la toate dimensiunile.

Blocul Alternativa se poziționează cu un scor de 8/10 (IGR = 80), situându-se în zona reformismului mediu-înalt. Ei ating nivelul maxim la domenii (2/2) și detalieri (2/2), cu un program care include justiție, economie, administrație, digitalizare, infrastructură, educație și sănătate. Totuși, realismul este evaluat doar cu 1/2, deoarece multe măsuri sunt formulate normativ, fără estimări bugetare sau planificare operațională. În inovație Alternativa obține 2/2 datorită accentului consistent pe digitalizare, anticorupție și reorganizarea administrativă. La mecanisme de implementare primesc doar 1/2, deoarece instituțiile responsabile sunt uneori menționate, dar fără arhitecturi instituționale complete. În ansamblu, diferența față de PAS provine din fezabilitatea incompletă a unor politici.

Programele electorale ale celor cinci formațiuni analizate – PAS, Blocul Alternativa, Partidul nostru, Democrația Acasă și Blocul Electoral Patriotic – reflectă diferențe majore în capacitatea de formulare a reformelor, coerența sectorială și orientarea instituțională. Deși toate invocă necesitatea schimbărilor, modul în care partidele transformă aceste intenții în măsuri concrete variază radical, de la proiecte de modernizare europeană până la platforme exclusiv retorice sau identitare.

Partidul Acțiune și Solidaritate se remarcă printr-un program electoral complet și puternic ancorat în standardele europene de elaborare a politicilor publice. În domeniul educației, PAS propune „implementarea platformei digitale unificate pentru gestionarea procesului educațional”, precum și „standardizarea formării continue a cadrelor didactice, inclusiv competențe digitale pentru toți profesorii”. În domeniul justiției, PAS prevede „extinderea mecanismelor de e-dosar în toate instanțele până în 2027” și „auditul funcțional al instituțiilor anticorupție în cooperare cu partenerii europeni”. Economia este abordată prin măsuri precise: „crearea unui fond de industrializare pentru dezvoltarea parcurilor industriale și IT”, „digitalizarea completă a raportării fiscale” și „predictibilitate legislativă prin cicluri anuale de consultare publică”. Aceste exemple arată nu doar reformism structural, ci și existența unor instrumente administrative reale – instituții responsabile, calendare, indicatori și mecanisme de monitorizare.

Blocul Alternativa prezintă o abordare tehnocratică, structurată pe programe sectoriale separate. În domeniul dezvoltării regionale, BA propune „înființarea Fondului Național pentru Proiecte Locale”, cu criterii clare de eligibilitate și cu prioritizarea investițiilor în infrastructură de apă și drumuri locale. În educație, programul Alternativa introduce măsuri precum „crearea centrelor regionale de formare profesională” și „digitalizarea catalogului școlar și a procesului de evaluare”.

În domeniul IT, BA este singura formațiune, alături de PAS, care propune măsuri de modernizare instituțională: „proceduri digitale pentru toate interacțiunile cu administrația publică locală”, „crearea unui hub de inovație în fiecare raion” și „extinderea broadband-ului în zonele rurale până în 2028”. Spre deosebire de PAS, programul lor este mai puțin integrat instituțional; unele reforme sunt formulate ca direcții administrative generale, fără a include mecanisme detaliate de implementare, dar în ansamblu BA reprezintă un reformism tehnocratic solid și coerent.

Partidul Nostru oferă un program extins ca volum, dar dezechilibrat în conținut. Deși acoperă numeroase domenii, formulările sunt adesea generaliste și lipsite de coerență administrativă. În agricultură, PN propune „subvenții directe pentru toți producătorii până la 40% din costuri” și „refundarea integrală a TVA pentru agricultură”, măsuri imposibil de implementat fără estimări bugetare. În domeniul securității, partidul propune „reorganizarea totală a organelor de forță” și „crearea unui serviciu unic de tip Mossad moldovenesc”, o măsură nefezabilă juridic și incompatibilă cu standardele europene. În infrastructură, PN include formulări maximaliste precum „construirea a trei spitale republicane simultan”, fără surse de finanțare sau instituții responsabile. Deși există câteva propuneri utile – cum ar fi „digitalizarea procedurilor pentru IMM-uri” sau „susținerea irigației prin granturi la nivel local” – acestea rămân neintegrate într-un cadru aplicabil. Astfel, PN reprezintă un reformism sectorial, oscilând între enunțuri utile și retorică populistă.

Democrația Acasă are un program cu un grad redus de coerență și conținut tehnic. Documentul acoperă mai multe domenii, dar formulările sunt generale și lipsite de detalieri. În administrație, PDA propune doar „depășirea birocrăției” sau „resetarea instituțiilor”, fără mecanisme, proceduri sau estimări ale resurselor. În educație, PDA menționează „stoparea exodului cadrelor didactice” fără soluții operaționale. Inovația este complet absentă, iar mecanismele de implementare nu sunt prezentate. Programul este predominant retoric, orientat spre critici ale guvernului și revendicări identitare, nu spre politici publice.

Blocul Electoral Patriotic are cel mai mic nivel de reformism, printr-un program centrat pe identitate, discurs conservator și revendicări geopolitice. Documentul lor folosește formulări precum „protejarea statalității moldovenești împotriva influențelor străine”, „educarea cetățeanului în spirit moldovenist” și „respectarea neutralității absolute”, dar nu include măsuri administrative concrete. În economie, programul BEP se limitează la afirmații generale precum „susținerea producătorului autohton” sau „interzicerea ingerinței capitalului străin în sectoarele strategice”. În justiție, nu sunt propuse mecanisme de reformă, ci doar critici la adresa reformelor existente. Lipsa detaliilor, absența inovației și neprezentarea instituțiilor responsabile plasează BEP în zona reformismului simbolic.

Comparativ, analiza narativă evidențiază o distribuție foarte clară: PAS este singurul actor care formulează un program complet compatibil cu standardele modernizării europene, cu măsuri precise, mecanisme de implementare și orientare instituțională. Blocul Alternativa reprezintă tehnocratismul aplicat, coerent, detaliat, modern, dar cu o integrare instituțională parțială. Partidul Nostru ocupă un nivel intermediar, combinând unele idei sectoriale utile cu măsuri maximaliste și nefezabile. PDA se situează în zona reformismului declarativ, fără coerență sau implementabilitate, iar BEP rămâne blocat în registrul identitar și geopolitic, fără conținut reformist real. Diferențele dintre aceste programe reflectă clivajele profunde dintre partidele conectate la logica guvernării și cele orientate spre mobilizare simbolică.

5. Analiza narativă a programelor electorale pe dimensiuni

Programele electorale ale celor cinci formațiuni analizate – PAS, BA, PN, PDA și BEP – conturează viziuni profund diferite asupra dezvoltării Republicii Moldova și asupra sensului reformelor într-un context marcat de integrarea europeană. Diferențele nu sunt doar ideologice, ci se manifestă explicit în calitatea tehnică a documentelor, în coerența internă, în gradul de ancorare în standardele europene de guvernanță și în modul în care este înțeleasă relația dintre promisiunea electorală și capacitatea reală de implementare.

Indicele General de Reformism (IGR), construit pe cinci dimensiuni, diversitatea domeniilor de reformă, nivelul de detaliere, realismul propunerilor, inovația și mecanismele de implementare – permite o evaluare comparativă sistematică a acestor documente. Scorurile finale reflectă nu doar diferențe de volum sau de stil, ci mai ales diferențe de calitate a proiectului de reformă pe care fiecare partid îl propune.

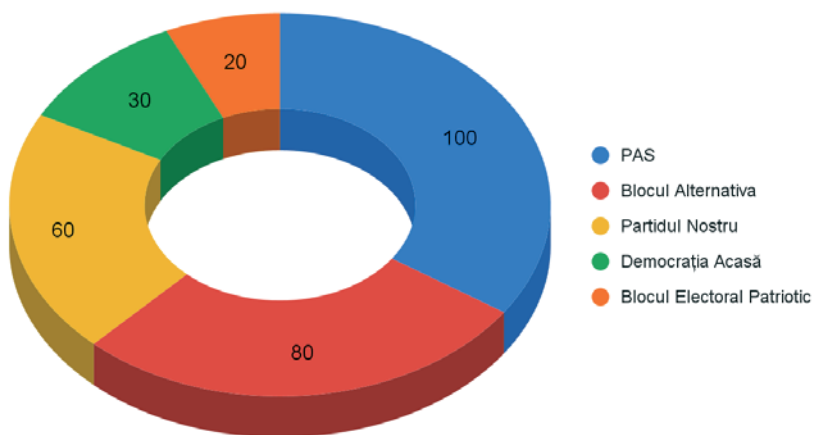

Figura nr. 1: Indicele General de Reformism 2025. Analiză comparativă PAS, BA, PN, DA, BEP

5.1. Domenii de reformă – structură și acoperire

Din perspectiva acoperirii domeniilor de politici publice, PAS este singura formațiune care formulează un program evident de „guvernare”, nu doar de „campanie”. Documentul este organizat pe un număr mare de capitole sectoriale – justiție, anticorupție, economie și fiscalitate, educație, sănătate, infrastructură, energie, agricultură, protecție socială, administrație publică, digitalizare, mediu, integrare europeană, reintegrarea țării, politică externă etc. Această structură îi conferă un grad ridicat de coerență și permite o cartografiere aproape completă a aparatului de stat. Din acest motiv, PAS atinge scorul maxim la dimensiunea „domenii de reformă”.

BA se apropie de PAS ca anvergură tematică, dar recurge la o logică de structurare diferită. Programul general este organizat în jurul unor „reforme populare” – de tip „Moldova socială”, „Moldova – teritoriu al cunoașterii”, „Moldova Verde”, „Digitalizarea întregii țări”, „Moldova regiunilor dezvoltate” etc. – completate de programe sectoriale detaliate (justiție, educație, IT, dezvoltare regională, cultură, tineret). Rezultatul este un spectru larg de domenii acoperite, cu accent pe dezvoltare regională, infrastructură, digitalizare și capital uman. BA atinge astfel scorul maxim la această dimensiune, chiar dacă unghiul de abordare rămâne mai degrabă tehnocratic decât structural-instituțional.

PN acoperă, la rândul său, un număr important de domenii – justiție, economie, agricultură, administrație publică, social, educație, sănătate, dezvoltare regională, drepturile omului, organizare constituțională. Programul este întins ca volum și, în plan formal, comparabil cu PAS și BA ca număr de sectoare atinse. Diferența majoră nu ține de aria tematică, ci de calitatea tratării fiecărui domeniu și de pierderea coerenței între nivelul de ambiție și nivelul de instrumentare.

PDA are o acoperire sectorială mai modestă. Documentul atinge, în termeni declarativi, principalele domenii – economie, administrație, educație, protecție socială – dar nu urmărește o cartografiere sistematică a aparatului de stat. Multe secțiuni sunt formulate la nivel de intenții generale („sprijin pentru economie”, „îmbunătățirea serviciilor publice”, „combaterea corupției”), fără dezvoltarea unor subcapitole solide.

BEP se situează cel mai jos la acest capitol. Programul este relativ scurt, concentrat pe câteva teme: stat social, protecționism economic, identitate „moldovenească”, neutralitate geopolitică. Domenii importante precum digitalizarea, reforma administrativă modernă, guvernanta economică în context european sau modernizarea educației sunt fie marginale, fie complet absente. Acest lucru explică scorul minim la „domenii de reformă” și orientarea predominant simbolică a documentului.

5.2. Nivelul de detaliere – diferențe calitative

Diferențele dintre partide devin și mai evidente atunci când analizăm nivelul de detaliere al măsurilor propuse.

Programul PAS se remarcă printr-un grad ridicat de concretizare: aproape fiecare obiectiv strategic este urmat de o serie de acțiuni clar definite. De exemplu, în domeniul educației, PAS propune implementarea unei platforme digitale unificate pentru gestionarea procesului educațional, standardizarea formării continue pentru profesori și reformarea curriculei într-un orizont temporal bine definit. În justiție, PAS merge dincolo de lozinca „reformei” și detaliază continuarea mecanismelor de evaluare a integrității magistraților, extinderea utilizării dosarului electronic, consolidarea Procuraturii Anticorupție și corelarea reformelor cu criteriile de aderare la UE. Aceeași logică se regăsește în economie și infrastructură, unde sunt propuse instrumente precum fonduri dedicate, interconectare energetică europeană, standardizare de proceduri și indicatori de performanță.

BA atinge, de asemenea, un nivel ridicat de detaliere, mai ales în programele sectoriale. Documentul dedicat IT-ului prevede digitalizarea majorității serviciilor publice, crearea unei platforme de guvernare deschisă, utilizarea tehnologiilor moderne în achiziții publice și stimularea startup-urilor prin fonduri de capital de risc. Programele pentru tineret includ măsuri concretizate – programe de internship plătite, carduri pentru tineri, facilități fiscale pentru angajarea tinerilor, susținerea voluntariatului. Totuși, în cazul unor domenii, descrierile rămân la nivelul de listă de măsuri, fără ancorare clară într-un plan multianual, ceea ce o plasează ușor sub PAS la această dimensiune.

PN are un nivel de detaliere inegal. Pe de o parte, documentul conține secțiuni descriptive ample, cu diagnostice puternice asupra situației din justiție, administrație sau viața socială. În plus, unele propuneri sunt formulate surprinzător de concret – de exemplu, acordarea unor facilități fiscale precise, setarea anumitor praguri sau introducerea unor mecanisme specifice pentru diaspora. Pe de altă parte, multe dintre aceste măsuri nu sunt încadrate într-o arhitectură coerentă de politici publice; ele apar izolat, fără referință la acte normative, etape sau instituții responsabile. De aceea, PN obține doar un scor mediu la detaliere.

Programul PDA se menține la un nivel redus de concretizare. Formulări precum „vom sprijini economia reală”, „vom încuraja antreprenoriatul tinerilor” sau „vom combate corupția în instituții” nu sunt urmate de instrumente. Lipsesc aproape complet termenele, calendarul, distincția între niveluri de responsabilitate (central/local) și referințele la standarde europene sau la constrângeri bugetare.

BEP este și mai general. Documentul operează cu formule de tipul „vom susține producătorul național”, „vom întări statul social”, „vom păstra neutralitatea”, fără a indica prin ce pachet legislativ, ce instituții sau ce mecanisme administrative se realizează aceste obiective. Lipsa de detaliere este structurală, programul funcționând mai degrabă ca un text de mobilizare și identitate politică decât ca un plan de reformă.

5.3. Realismul – fezabilitatea măsurilor

Dimensiunea realismului vizează raportarea propunerilor la resursele disponibile, la capacitatea administrativă și la cadrul juridic intern și european. Și aici PAS se situează pe primul loc. Multe dintre reformele propuse sunt legate explicit de instrumente și mecanisme europene – fonduri structurale, instrumente de preaderare, mecanisme de sprijin pentru reformă –, iar proiectele majore (în infrastructură, energie, administrație) sunt prezentate ca parte a unui parcurs de aderare la UE. Programul evită promisiunile maximaliste de tip „toți primesc mai mult” și încearcă să lege extinderea serviciilor de eficientizarea cheltuielilor sau de accesarea de resurse externe. Chiar dacă nu oferă întotdeauna calcule bugetare detaliate, structura generală este compatibilă cu logica fezabilității politice și administrative.

BA propune, la rândul său, un pachet important de politici care, în ansamblu, par compatibile cu un proces de modernizare economică și administrativă. Multe dintre măsuri – de la fonduri pentru dezvoltare regională până la programe pentru tineret și IT – pot fi integrate realist în cadrul bugetar național sau în scheme de finanțare europeană. Totuși, documentul suferă la capitolul etapizare și evaluare a capacității administrative: ambiția de a implementa simultan reforme majore în foarte multe domenii, într-un interval scurt, fără clarificarea resurselor și a secvențierii, diminuează scorul la realism.

În cazul PN, fotografia este mult mai nuanțată. Există măsuri care, luate izolat, pot fi considerate fezabile – de exemplu, intervenții moderate pentru sprijinirea agriculturii, anumite forme de descentralizare sau simplificarea birocrăției pentru mediul de afaceri. În același timp, programul este plin de propuneri maximaliste sau explicit neconforme cu bunele practici europene și cu realitățile bugetare: crearea simultană a mai multor companii de stat mari, proiecte de infrastructură extrem de costisitoare fără surse de finanțare, reorganizarea radicală a serviciilor de securitate de tip „Mossad moldovenesc”, măsuri fiscale excesiv de generoase pentru anumite categorii. De aceea, PN primește un scor mediu la realism – există elemente pragmatice, dar ele sunt înecate într-un context general puțin fezabil.

Programul PDA se situează în zona realismului scăzut, nu atât pentru că ar conține promisiuni imposibile, cât pentru că nu oferă detalii care să permită o judecată clară

despre fezabilitate. Lipsa referințelor la resurse, la constrângeri instituționale și la contextul european face ca documentul să pară mai degrabă o declarație de intenții decât un plan adaptat condițiilor reale ale statului.

BEP propune, la rândul său, o serie de măsuri a căror implementare ar fi extrem de dificilă în contextul angajamentelor internaționale ale Republicii Moldova și al logicii economiei de piață: re-extinderea masivă a proprietății de stat în sectoare strategice, protecționism accentuat, reorientarea radicală a politicilor energetice pe criterii identitare. Absența oricăror discuții despre costuri, despre reacția actorilor economici sau despre interacțiunea cu normele UE justifică scorul minim la realism.

5.4. Inovație și modernizare.

La nivelul inovației, se conturează două profiluri diferite de reformism modernizator.

PAS propune un pachet solid de modernizare, în special prin digitalizare și guvernare deschisă. De la extinderea e-guvernării și digitalizarea serviciilor publice până la interconectarea cu infrastructurile europene în energie și transport, programul se aliniază standardelor curente ale statelor candidate la UE. Inovația este ancorată în modele deja validate în alte țări, accentul fiind pus pe adaptare și convergență cu practicile europene.

BA, în schimb, merge mai departe pe axa inovării tehnologice. Programele sectoriale insistă pe transformarea digitală a întregii țări, pe utilizarea tehnologiilor de vârf în administrarea registrelor, pe crearea unor hub-uri regionale de inovație și pe experimentarea unor instrumente moderne (de tip „regulatory sandbox” pentru soluții digitale noi). În politicile pentru tineret și diaspora, BA introduce instrumente mai puțin obișnuite în peisajul politic moldovenesc – carduri multifuncționale, stimulente pentru revenirea tinerilor din diaspora, scheme de capital de risc.

În comparație, PN propune un set limitat de idei inovatoare, adesea amestecate cu elemente de restaurare a unor modele mai vechi de intervenție a statului. Unele referințe la economie verde, transparență digitală sau descentralizare indică o deschidere spre modernizare, dar acestea nu sunt dezvoltate într-o logică coerentă a inovării instituționale.

PDA nu introduce aproape niciun element inovator clar; documentul rămâne la nivelul limbajului clasic despre „sprijin” și „îmbunătățire”, fără a explora instrumente moderne de guvernare, digitalizare sau participare civică.

BEP este, în mod structural, orientat spre protejarea unui model tradițional de stat și societate. Inovația lipsește: digitalizarea, guvernanta bazată pe date, modernizarea

administrativă sau integrarea în rețele economice europene nu sunt teme centrale, ceea ce justifică scorul minim la această dimensiune.

5.5. Mecanisme de implementare și guvernanță

Ultima dimensiune a IGR vizează mecanismele de implementare: existența unor instituții responsabile, a unui calendar, a etapizării reformelor și a instrumentelor de monitorizare. Și aici PAS se diferențiază net. Programul introduce explicit ideea unei guvernări etapizate, cu acțiuni prioritare în primele luni de mandat, cu reforme pe termen scurt și mediu, cu responsabilități clare pentru ministere, agenții și alte instituții. Trimiterile la cooperarea cu UE, la condiționalitatea externă și la mecanismele de monitorizare a reformelor completează tabloul unui program care tratează reformele ca pe un proces de guvernanță, nu doar ca pe un set de promisiuni.

BA obține un scor intermediar. Documentul menționează adesea instituții de referință – ministere, autorități de reglementare, agenții specializate –, dar rareori articulează un calendar precis sau o arhitectură instituțională completă. Multe dintre propuneri presupun existența și cooperarea unor instituții deja create sau reformate, fără ca programul să descrie în detaliu cum va fi obținut acest lucru.

În cazul PN, PDA și BEP, mecanismele de implementare fie lipsesc, fie sunt enunțate vag. PN recurge frecvent la formulări de tip „statul va face”, „guvernul va crea”, „vom reorganiza”, fără precizarea ministerelor, agențiilor, procedurilor sau etapelor. PDA se menține la un nivel chiar mai general, iar BEP rămâne blocat în registrul intențiilor, fără a discuta structuri concrete de implementare sau interacțiunea cu instituțiile europene sau internaționale. Absența mecanismelor este semnificativă: în condițiile integrării europene, programele politice care nu specifică structuri, termene și instrumente riscă să rămână în zona discursului simbolic, indiferent de atractivitatea mesajului lor identitar sau social.

5.6. Sinteză: profiluri de reformism și poziționare în IGR

Sinteza comparativă a celor cinci programe, reflectată și în scorurile IGR, evidențiază patru profiluri distincte de reformism politic în Republica Moldova (Figura 1).

În primul rând, PAS întruchipează un reformism structural pro-european, caracterizat prin acoperire tematică largă, nivel ridicat de detaliere, raportare constantă la resurse și la parcursul de aderare la UE, un nivel solid de inovație și mecanisme clare de implementare. Scorul maxim (IGR = 100) reflectă nu perfecțiunea programului, ci faptul că, în raport cu celelalte formațiuni, PAS este singurul actor care tratează reformarea statului ca pe un proces tehnic și instituțional coerent. În al doilea rând,

BA reprezintă un reformism tehnocratic-inovator. Programul acoperă un spectru larg de domenii și propune idei curajoase de modernizare, mai ales în IT, dezvoltare regională și tineret.

Din punct de vedere al inovării și al detaliilor tehnice, BA se apropie de PAS, însă lipsa unei arhitecturi instituționale la fel de dezvoltate și absența unei etapizări clare a reformelor duc la un scor ușor mai mic (IGR = 80).

În al treilea rând, PN este expresia unui reformism sectorial amestecat cu populism maximalist. Programul combină diagnostice corecte și unele idei rezonabile cu măsuri radicale dificil de implementat și cu o lipsă aproape totală de ancorare în constrângerile bugetare și instituționale. Scorul mediu (IGR = 60) nu semnifică un echilibru, ci rezultatul unei medii între o acoperire largă a domeniilor și un nivel modest al celorlalte dimensiuni.

În al patrulea rând, PDA și BEP se situează în zona reformismului scăzut, predominant retoric sau identitar. PDA oferă un document de intenții politice, cu formulări generale și fără ancorare tehnică, în timp ce BEP privilegiază teme de identitate, protecționism și stat social, fără a propune mecanisme de modernizare instituțională. Scorurile lor mici (IGR = 30 pentru PDA și IGR = 20 pentru BEP) indică faptul că, în termenii metodologiei utilizate, reformismul este mai degrabă un slogan decât un proiect de guvernare. Privite împreună, aceste programe arată o ofertă politică fragmentată între:

- linie pro-europeană instituțională (PAS),
- o linie tehnocratică, puternic inovatoare (BA),
- un reformism sectorial amestecat cu populism (PN),
- și o retorică identitară și socială slab instituționalizată (PDA, BEP).

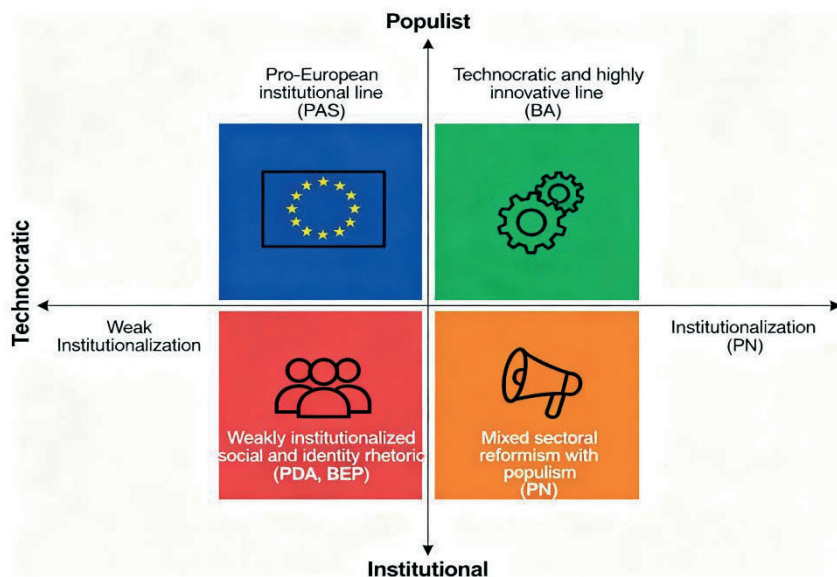

Figura nr.2: Profiluri de reformism

Indicele General de Reformism nu evaluează popularitatea partidelor și nici nu judecă opțiunile ideologice, ci măsoară strict capacitatea programelor de a oferi un proiect coerent, fezabil și modernizator de transformare a statului într-un context de integrare europeană. Din această perspectivă, rezultatele arată că doar o parte a elitelor politice din Republica Moldova tratează reforma ca pe un proces de inginerie instituțională în logica acquis-ului european, în timp ce alții continuă să o abordeze în registrul simbolic, ca instrument de mobilizare electorală, cu un grad redus de operaționalizare practică.

Concluzie

Analiza comparativă a programelor electorale ale PAS, Blocului Alternativa, Partidului Nostru, Democrația Acasă și Blocului Electoral Patriotic evidențiază o diferențiere structurală profundă a modului în care actorii politici definesc conceptul de „reformă” și îl integrează în propriile viziuni despre modernizarea statului. Aceste diferențe nu sunt doar de stil sau de retorică, ci reflectă poziționări distincte față de modelul administrativ european, față de capacitatea reală a instituțiilor publice și față de costurile politice ale guvernării într-un context geopolitic complex.

Rezultatele Indiceleui General de Reformism (IGR) arată că doar o parte dintre partide tratează reforma ca pe un proces tehnic, etapizat și dependent de instrumente instituționale. PAS reprezintă exemplul cel mai avansat de reformism structural, fiind singurul actor care prezintă un program complet aliniat metodologiilor europene de guvernare: acoperă toate domeniile esențiale de politică publică, introduce mecanisme administrative clare, stabilește responsabilități instituționale și corelează aproape toate măsurile cu obligațiile Republicii Moldova ca stat candidat la UE. În acest sens, programul PAS nu este doar o ofertă electorală, ci o arhitectură coerentă de politici publice care reflectă logica acquis-ului comunitar și cerințele Procesului de Extindere.

Blocul Alternativa se distinge printr-un reformism tehnocratic inovator, orientat spre digitalizare extensivă, diversificarea economiei și modernizarea accelerată a administrației publice. Deși este mai puțin disciplinat instituțional decât PAS, Alternativa aduce un set semnificativ de politici moderne – de la blockchain în administrație la fonduri de capital de risc – care împing dezbaterea politică într-o direcție europeană și competitivă. Această abordare confirmă emergența unei noi paradigme în politica moldovenească, în care inovația tehnologică este privită drept vector al reformei statului.

Partidul Nostru se situează la mijlocul spectrului, cu un reformism sectorial care combină propuneri rezonabile cu elemente de populism și cu o lipsă evidentă de ancorare instituțională. Programul conține idei punctuale cu potențial, însă acestea nu sunt integrate într-o logică administrativă coerentă. Lipsa estimărilor bugetare, a etapizării și a cadrului normativ generează inconsistențe care limitează credibilitatea programului, mai ales în contextul angajamentelor europene.

Democrația Acasă și Blocul Electoral Patriotic se poziționează în zona reformismului retoric, unde promisiunile sociale, apelurile la identitate sau la „curățarea statului” nu sunt însoțite de mecanisme administrative, de surse de finanțare sau de compatibilitate cu principiile UE. Aceste programe reflectă mai degrabă un discurs de mobilizare electorală decât un angajament pentru modernizarea efectivă a statului. Nivelul redus de detalieri, absența instituțiilor responsabile și incoerența financiară reduc considerabil capacitatea acestor partide de a contribui la agenda națională de reforme.

Din perspectiva integrării europene, aceste diferențe sunt decisive. UE evaluează nu intențiile, ci capacitatea statului de a adopta, implementa și monitoriza politici publice complexe. Doar programele care includ mecanisme, indicatori, responsabilități și surse financiare pot sprijini angajamentele asumate în negocierile de aderare. În acest sens, analiza arată că doar PAS și, într-o măsură importantă, Blocul Alternativa sunt compatibile cu arhitectura de reforme cerută de UE. Celelalte formațiuni

propun agende care, dincolo de aspectele ideologice, nu respectă criteriile minime de fezabilitate, predictibilitate și coerență cerute de cadrul european.

Peisajul politic al anului 2025 este fragmentat în patru direcții distincte: un reformism structural pro-european (PAS), un reformism tehnocratic inovator (BA), un reformism sectorial amestecat cu populism (PN) și un registru strict retoric, cu orientări identitare și sociale slab instituționalizate (PDA, BEP). Această fragmentare nu este doar analitică, ci are implicații directe asupra capacității statului de a avansa în procesul de integrare europeană. În absența unor majorități politice care să împărtășească o viziune comună asupra reformei, riscul blocajelor administrative și al incoerenței strategice rămâne ridicat.

Prin urmare, această evaluare arată că succesul reformelor în Republica Moldova depinde decisiv de dominația în spațiul politic a actorilor capabili să producă programe fezabile, sustenabile bugetar și instituțional, și compatibile cu standardele europene. Modernizarea statului nu poate fi rezultatul retoricii, ci al proiectelor tehnice bine articulate. Diferențele surprinse de Indicele General de Reformism confirmă că doar o parte a competiției politice posedă această capacitate, iar viitoarea structură a guvernării va determina dacă Republica Moldova poate continua parcursul european într-un ritm accelerat sau dacă va rămâne blocată între ambiții declarative și limite administrative cronice.

Bibliografie

1. PAS. Program electoral PAS 2025. Chișinău, 2025. Disponibil la: <https://alegeri.md/images/4/4a/Program-electoral-pas-2025.pdf>
2. Blocul Alternativa. Programul Blocului Alternativa. Chișinău, 2025. Disponibil la: <https://blocualternativa.md/program/>
3. Partidul Nostru. Programul Partidului Nostru. Chișinău, 2025. Disponibil la: <https://partidulnostru.md/party-program>
4. Blocul Electoral Patriotic (BEP). Platforma electorală BEP 2025. Chișinău, 2025. Disponibil la: <https://alegeri.md/images/5/57/Platforma-electorala-bep-2025.pdf>
5. Democrația Acasă (PDA). Programul partidului Democrația Acasă. Chișinău, 2025. Disponibil la: <https://pda.md/>
6. Comisia Europeană. Republica Moldova – Raportul de extindere 2025. Bruxelles, 2025. Disponibil la: https://enlargement.ec.europa.eu/moldova-report-2025_en
7. HUNTINGTON, Samuel P. Political Order in Changing Societies. New Haven: Yale University Press, 1968.
8. ROSE, Richard. Reforming Public Services After Communism. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

9. LEVITSKY, Steven; WAY, Lucan. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
10. GRINDLE, Merilee. *Jobs for the Boys: Patronage and the State in Comparative Perspective*. Cambridge: Harvard University Press, 2012.
11. FUKUYAMA, Francis. *The Origins of Political Order; Political Order and Political Decay*. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011–2014.
12. ANDREWS, Matt; PRITCHETT, Lant; WOOLCOCK, Michael. *Building State Capability: Evidence, Analysis, Action*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
13. MARGETTS, Helen; DUNLEAVY, Patrick. *The Second Wave of Digital-era Governance*. Oxford: Oxford University Press, 2018.
14. MEIJER, Albert; LIPS, Miriam; GRIMMELIKHUIJSEN, Stephan. *Smart Governance: A Theoretical Framework*. *Public Management Review*, 2022.
15. OECD. *Digital Government Review Series*. Paris: OECD Publishing, 2020–2023.
16. VOLKENS, Andrea et al. *Manifesto Coding Instructions*. Berlin: WZB, 2018–2023.
17. EGER, Maureen; VALERIANI, Daniele. *Political Manifestos and Policy Quality*. *European Political Science Review*, 2019.
18. GEMENIS, Kostas. *What We Can Learn from Manifestos*. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 2020.
19. Freedom House. *Nations in Transit*. Freedom House, metodologia indicilor de guvernare.
20. World Bank. *Worldwide Governance Indicators*. World Bank Group.
21. Transparency International. *Corruption Perceptions Index*. Transparency International.
22. OECD. *Government at a Glance*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
23. Comisia Europeană. *Raportele anuale privind extinderea și progresele administrative*. Bruxelles.

Anexa: 1

Originea conceptuală a metodologiei Indicele General de Reformism (IGR)		
Componentă din IGR	Origine teoretică / autor consacrat	Referință
<i>analiza domeniilor de reformă și a coerenței</i>	Samuel P. Huntington (1968) – <i>Political Order in Changing Societies</i>	definește reformismul politic ca proces de transformare instituțională ordonată
<i>realismul și fezabilitatea măsurilor</i>	Richard Rose (1999) – <i>Reform Fatigue and Political Adaptation</i>	studii despre realismul reformelor post-comuniste și capacitatea administrativă
<i>indicele compozit / scorarea pe criterii</i>	inspirat din metoda indicilor compoziți folosită de Freedom House, World Bank, Transparency International	utilizarea scorurilor 0–2 / 0–10 pentru măsurarea progresului instituțional
<i>inovație și modernizare</i>	Levitsky & Way (2010) – <i>Competitive Authoritarianism</i>	conceptul de „reformă instituțională graduală” în regimuri hibride
<i>mecanisme de implementare</i>	Raportele Comisiei Europene (Enlargement / Country Progress Reports)	utilizează aceleași criterii: <i>clarity, feasibility, implementation mechanisms</i>

Anexa: 2

Grila de codificare aplicată				
Dimensiune	Indicatori operaționali	Scor 0	Scor 1	Scor 2
Domenii de reformă (D)	Număr și diversitate de sectoare abordate (justiție, economie, educație, sănătate, social, mediu, administrație, digitalizare etc.)	1 domeniu	2–3 domenii	≥ 4 domenii
Nivel de detaliere (L)	Claritate, specificitate, termeni tehnici, măsuri concrete	Generalități	Măsuri formulate vag, semi-tehnic	Măsuri precise, etape, concepte tehnice

Grila de codificare aplicată				
Realism (R)	Resurse, capacitate administrativă, estimări, calendar	Fără legături cu realitatea instituțională	Realism parțial (termene, responsabilități)	Fezabilitate explicită și justificată
Inovație (I)	Prezența soluțiilor moderne (digitalizare, participare civică, transparență, platforme online, e-guvernare, tehnologii)	Fără inovație	Inovații limitate	Inovații semnificative și coerente
Mecanisme de implementare (M)	Planuri, instituții responsabile, proceduri, monitorizare	Lipsă	Indicii generale ale implementării	Plan complet (responsabili, etape, calendar)

Anexa: 3

Baza empirică a codificării reformismului					
Dimensiune / Exemplu	PAS	Blocul Alternativa	Partidul Nostru (PN)	Democrația Acasă	Blocul Electoral Patriotic
Domenii de reformă	„Vom continua reforma justiției, modernizarea educației, digitalizarea economiei și extinderea serviciilor sociale.”	„Program pe 12 sectoare tematice.”	„Economia, socialul, infrastructura sunt prioritare.”	„Abordăm 3–4 domenii principale.”	„Accent pe domeniul social și identitar.”
Detaliiere	„Implementarea dosarului electronic unic în sănătate până în 2027.”	„Crearea Fondului Național pentru Inovație în Economie.”	„Vom susține businessul mic.” (general)	„Vom curăța corupția din sistem.” (general)	„Măsuri formulate general, fără detalii.”
Realism	„Reforma administrației în 3 etape, în colaborare cu UE.”	„Implementarea pe 5 ani, cu buget etapizat.”	Fără termene sau responsabilități clare.	„Vom reduce impozitele la jumătate.” (nerealist)	Nu se explică fezabilitatea măsurilor.

Baza empirică a codificării reformismului					
Inovație	„Extinderea serviciilor prin platforma e-Guvernare 2.0.”	„ID digital local pentru servicii comunitare.”	Măsuri clasice, fără digitalizare.	Nu sunt prezente elemente inovatoare.	Nicio măsură inovatoare.
Mecanisme de implementare	„Coordonare de Agenția Națională X și evaluare anuală.”	Menționare vagă a responsabililor instituționali.	Fără mecanisme de implementare.	Nu sunt indicate instituții sau proceduri.	Nu există mecanisme de implementare.

Anexa: 4

Scorurile pe dimensiuni ale Indicele General de Reformism (0–2)					
Dimensiune	PAS	Blocul Alternativa	Partidul Nostru	Democrația Acasă	Blocul Electoral Patriotic
1. Domenii de reformă	2	2	2	2	1
2. Nivelul de detaliere	2	2	1	1	1
3. Realismul propunerilor	2	1	1	0	0
4. Inovație și modernizare	2	2	1	0	0
5. Mecanisme de implementare	2	1	1	0	0
Total (0–10)	10	8	6	3	2
IGR (0–100)	100	80	60	30	20

EVALUAREA ALEGERILOR PARLAMENTARE DIN REPUBLICA MOLDOVA DIN 28 SEPTEMBRIE 2025 PRIN PRISMA DIMENSIUNII DE DIZABILITATE

Sumar de raport

EVALUATION OF REPUBLIC OF MOLDOVA PARLIAMENTARY ELECTIONS OF SEPTEMBER 28, 2025 THROUGH THE PRISM OF THE DISABILITY DIMENSION

Report summary¹

Victor KOROLI,

*Director executiv Alianța INFONET
Executive Director of the INFONET Alliance*

Alegerile Parlamentare din 28 septembrie 2025 au reprezentat un moment crucial pentru consolidarea democrației participative în Republica Moldova. Pentru prima dată, procesul electoral a fost analizat în profunzime din perspectiva accesibilității pentru persoanele cu dizabilități.

Raportul reunește rezultatele a cinci monitorizări tematice:

- 1) analiza programelor electorale ale concurenților politici;*
- 2) evaluarea accesibilității paginilor web;*
- 3) monitorizarea dezbaterilor electorale și a mass-mediei;*
- 4) observarea secțiilor de votare și a infrastructurii;*
- 5) evaluarea instituțională a partidelor și a candidaților;*
- 6) monitorizarea zilei scrutinului.*

¹ Sumarul de raport reprezintă o generalizare a rezultatelor Proiectului „Alegeri libere și incluzive – precondiție pentru incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități și pentru o democrație funcțională în Republica Moldova”, implementat de Alianța INFONET și susținut financiar de Fundația Est-Europeană din resursele oferite de Suedia. Autori ai rapoartelor separate sunt Vitalie Meșter, Ion Ciobanu, Valerian Tăbîrță, Ion Cibotărică, Ion Bulicanu, Vitalie Cazacu, Ludmila Jalbă, Gheorghe Bosii, Radu Bobeica. Consultanta Proiectului este Mihaela Gherasim. Rapoartele extinse pe fiecare aspect monitorizat la Alegerile Parlamentare 2025 pe dimensiunea de dizabilitate pot fi consultate la pagina: <https://infonet.md/news/26>

Datele colectate arată că, deși cadrul normativ al Republicii Moldova este aliniat la standardele internaționale, aplicarea acestuia este fragmentară, iar accesibilitatea reală este limitată.

Cuvinte-cheie: monitorizare, dizabilitate, alegeri parlamentare, accesibilitate.

The Parliamentary Elections of September 28, 2025 were a crucial moment for the consolidation of participatory democracy in the Republic of Moldova. For the first time, the electoral process was analyzed in depth from the perspective of accessibility for persons with disabilities.

The report brings together the results of five thematic monitoring:

- 1) analysis of electoral programs of political competitors;*
- 2) assessment of websites accessibility;*
- 3) monitoring of electoral debates and mass media;*
- 4) observation of polling stations and infrastructure;*
- 5) institutional assessment of parties and candidates;*
- 6) monitoring of election day.*

The collected data show that, although the normative framework of the Republic of Moldova is aligned with international standards, its practical application remains fragmentary, and real accessibility – limited.

Keywords: monitoring, disability, parliamentary elections, accessibility

Introducere

Observarea procesului electoral din perspectiva incluziunii persoanelor cu dizabilități are o importanță majoră. Ea nu vizează doar respectarea formală a dreptului la vot, ci și calitatea reală a accesului, respectul pentru diversitate și capacitatea instituțiilor statului de a asigura participarea egală a tuturor cetățenilor.

Alianța INFONET, membră a Coaliției pentru Alegeri Libere și Corecte, în cadrul Campaniei „Acces la vot pentru toți”, în parteneriat cu circa 10 organizații neguvernamentale și grupuri de inițiativă, au monitorizat Alegerile Parlamentare din 28.09.2025 din perspectiva incluziunii persoanelor cu dizabilități.

The report summary represents a generalization of the results of the Project „Free and Inclusive Elections - Precondition for Social Inclusion of Persons with Disabilities and for a Functional Democracy in the Republic of Moldova”, implemented by the INFONET Alliance and financially supported by the East European Foundation from the resources provided by Sweden. The authors of the separate reports are Vitalie Meșter, Ion Ciobanu, Valerian Tăbîrță, Ion Cibotărică, Ion Bulicanu, Vitalie Cazacu, Ludmila Jalbă, Gheorghe Boșii, Radu Bobeica. The Project Consultant is Mihaela Gherasim. The extended reports on each aspect monitored in the 2025 Parliamentary Elections on the disability dimension can be consulted at the page: <https://infonet.md/news/26>

În luna septembrie 2025, zece observatori din tot atâtea raioane ale țării – Edineț, Glodeni, Fălești, municipiile Bălți și Chișinău, Florești, Criuleni, Căușeni, Cantemir și Cahul – au fost implicați într-un amplu exercițiu de monitorizare a procesului electoral, inclusiv în ziua scrutinului. Scopul principal al activității a fost evaluarea modului în care partidele politice și candidații respectă principiile de accesibilitate și incluziune, cu accent pe drepturile persoanelor cu dizabilități fizice, de vedere sau intelectuale.

1. Reflectarea dimensiunii de dizabilitate în programele electorale ale concurenților electorali

Monitorizarea Alegerilor Parlamentare din 28 septembrie 2025 din perspectiva abordării problemelor persoanelor cu dizabilități în programele electorale ale concurenților și a gradului de accesibilitate a platformelor lor de comunicare online este foarte importantă. Monitorizarea a urmărit modul în care partidele politice integrează principiile incluziunii și egalității de șanse în discursul și în practica lor electorală, precum și nivelul de acces al persoanelor cu dizabilități la informația electorală.

Analiza a inclus examinarea paginilor web și a conturilor de Facebook ale concurenților electorali, verificarea existenței și accesibilității programelor electorale, precum și observarea dezbaterilor televizate.

1.1. Concluzii generale privind reflectarea dimensiunii de dizabilitate în programele electorale ale concurenților electorali

- Analizând site-urile concurenților electorali, au fost identificate programe electorale doar la 17 concurenți din 23, iar 1 concurent electoral a expediat programul său prin e-mail (Figura nr. 1).
- 17 (74%) au program electoral (publicat și identificat);
- 6 (26%) nu au program electoral sau acesta nu a fost găsit.

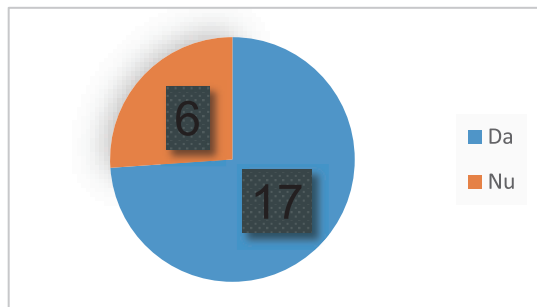

Figura nr.1. Programe electorale publicate de concurenții electorali
în Alegerile Parlamentare 2025

- 11 concurenți electorali au platforme electorale care includ dimensiunea dizabilității, iar 1 concurent face referință doar tangențial la dizabilitate.
- Una dintre problemele identificate este faptul că deseori partidele politice denumesc diferit programul electoral, de exemplu: *program politic*, *viziunea partidului*, *program popular*, ceea ce creează confuzie pentru cititori și necesită o clarificare suplimentară: se referă documentul respectiv la Alegerile Parlamentare din 28 septembrie sau nu se referă.
- La 6 concurenți electorali, programele sunt bine structurate pe componenta dizabilității, includ atât dimensiunea socială, cea medicală, cât și cea bazată pe drepturi. Există și viziunea bazată pe drepturi prin crearea condițiilor pentru persoanele cu dizabilități ca să devină membri activi în societate, adică să aibă acces la educație, la servicii de angajare în câmpul muncii și la participare în viața comunității.
- La 3 concurenți electorali, persoanele cu dizabilități sunt încadrate în categoria „persoanelor vulnerabile”, alături de vârstnici și familiile cu venituri mici. Această abordare reflectă în principal o perspectivă socială, axată pe sprijin și protecție, fără a fi dezvoltate aspecte medicale sau o viziune bazată pe drepturi (participare, incluziune, viață independentă). Remarcăm un lucru pozitiv: în programele electorale din acest scrutin nu s-au identificat cuvinte devalorizante la adresa persoanelor cu dizabilități.
- Există o tendință negativă comparativ cu Alegerile Parlamentare din 2021 în ceea ce privește procentul candidaților electorali care reflectă tematica persoanelor cu dizabilități în programele lor electorale: este vorba de 61% din totalul concurenților electorali în 2025 comparativ cu 63% în 2021 (Figura nr.2).

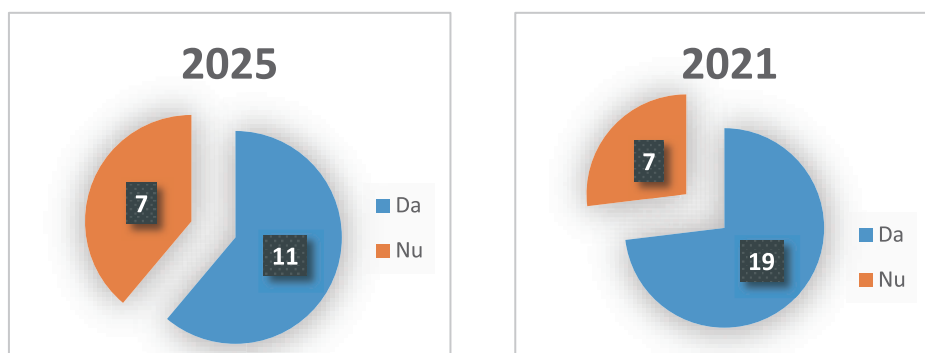

Figura nr. 2. Menționarea dimensiunii de dizabilitate în programul electoral
(date comparative 2025 versus 2021)

- Majoritatea concurenților electorali nu au pe site-urile lor o sinteză pe capitole care să permită identificarea ușoară a subiectelor de interes pentru alegător, cum ar fi, de exemplu, capitolul ce se referă la persoanele cu dizabilități. Astfel, pentru a găsi informația despre propunerea politică a partidului, este necesară o căutare suplimentară după cuvinte-cheie, lucru care nu este accesibil tuturor sau necesită abilități mai avansate de utilizare a computerului. De asemenea, nu există o adaptare a programelor electorale în format ușor de citit sau de înțeles pentru persoanele cu dizabilități intelectuale.
- De asemenea, nu există programe electorale traduse în limbaj mimico-gestual sau în sistemul Braille.
- Niciun concurent electoral nu a menționat subiectul dizabilității în dezbaterile electorale care au avut loc la posturile ProTV, N4, CINEMA 1, Moldova 1.
- Se atestă o abordare generalizată a politicilor sociale în discursul electoral și absența unei viziuni coerente privind incluziunea persoanelor cu dizabilități.
- De asemenea, se observă o distanță între eforturile instituționale de a promova accesibilitatea și modul în care actorii politici integrează efectiv această dimensiune în comunicarea lor publică.

1.2. Concluzii specifice privind reflectarea dimensiunii de dizabilitate

- Din cei 23 de candidați electorali, 19 partide, blocuri sau candidați au site și Facebook.
- Au doar pagină Facebook 3 candidați independenți.
- Nu are nici site, nici Facebook 1 candidat.
- Au program electoral (publicat și identificat în analiză) 17 (74%).
- Nu au program electoral sau acesta nu a fost găsit – 6 (26%).
- Menționează explicit sau tangențial dizabilitatea în program: 11 (61%) (figura 3);
- Nu menționează deloc dizabilitatea: 7 (37%) (Figura nr.3).

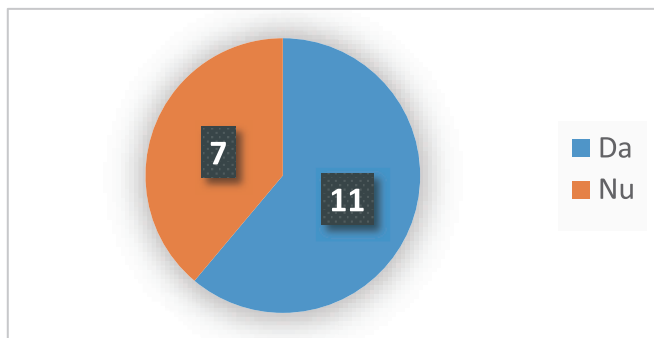

Figura nr. 3. Menționarea dimensiunii de dizabilitate în programul electoral al concurenților electorali la Alegerile Parlamentare din 28 septembrie 2025

- Din cei 11 candidați care menționează explicit dizabilitatea în programul lor, 7 indică direct integrarea persoanelor cu dizabilități în diverse domenii (educație, învățământ, viața socială, piața muncii etc.).
- Majoritatea concurenților electorali au inclus prevederi ce se referă la pensii și indemnizații pentru persoanele cu dizabilități.
- Problema accesibilității (acces fizic și la servicii publice) se regăsește în platformele a 2 candidați electorali.
- Problema dezinstituționalizării este prezentă în platformele a 2 candidați electorali.
- Majoritatea candidaților electorali au prevăzute în programele lor activități de asistență pentru persoanele cu dizabilități (subvenții, pensii etc.).

1.3. Recomandări privind reflectarea dimensiunii de dizabilitate în programele electorale ale concurenților electorali

- Concurenții electorali sunt îndemnați ca, pe viitor, să elaboreze sinteze pe capitole, în format text, ale programelor electorale.
- Să asigure prezentarea programului electoral și în format mimico-gestual și audio, cu link direct către YouTube, astfel încât persoanele cu dizabilități de auz și cele nevăzătoare să poată accesa cu ușurință oferta electorală.
- Să realizeze o versiune adaptată a programului electoral în format „ușor de citit și ușor de înțeles”.

- Denumirea programului electoral să fie formulată clar, indicând explicit pentru ce tip de alegeri este elaborat acesta. În prezent, pe site-urile unor concurenți electorali se folosesc termeni precum „program politic”, „program popular”, „viziune” sau „teze”, ceea ce creează confuzie. De multe ori, cititorii descoperă abia la final că documentul se referă la alegerile deja încheiate.
- *De lege ferenda.* După înregistrarea în cursa electorală, concurenții ar trebui să fie obligați să transmită Comisiei Electorale Centrale, pe lângă statut, și programele lor electorale. Această practică ar facilita identificarea documentelor, mai ales că experiența alegerilor din 28 septembrie 2025 a arătat că, în cazul a 6 concurenți electorali, programele nu au putut fi găsite.

2. Evaluarea accesibilității paginilor web ale concurenților electorali

2.1. Concluzii generale ale evaluării accesibilității paginilor web ale concurenților electorali

2.1.1. Nivelul general de conformitate a paginilor web cu standardul WCAG este foarte scăzut.

Analiza site-urilor concurenților electorali pentru Alegerile Parlamentare 2025 arată că nivelul general de conformitate cu standardele internaționale de accesibilitate web (WCAG) este scăzut. Doar câteva partide au atins scoruri acceptabile, cum ar fi Partidul Acțiune și Solidaritate (77%) sau Partidul Social-Democrat European (71%), însă marea majoritate a site-urilor (10 din 14) se situează sub pragul de 50%. Acest lucru demonstrează lipsa unei abordări sistematice și consecvente a accesibilității digitale. În condițiile în care tehnologia este principala cale de comunicare politică, deficiențele în accesul la informație duc la excluderea indirectă a persoanelor cu dizabilități din dezbaterile publice și din procesele electorale. Probabil, majoritatea actorilor politici tratează accesibilitatea ca pe o chestiune secundară, deși ea reprezintă o obligație morală și un element-cheie pentru asigurarea egalității de șanse. În lipsa unor intervenții corective, o parte semnificativă a electoratului nu va putea beneficia de acces egal la informație, ceea ce afectează inclusiv transparența și credibilitatea procesului electoral.

2.1.2. Problemele comune pentru majoritatea paginilor web

Este îngrijorător faptul că majoritatea problemelor de accesibilitate identificate se repetă constant pe aproape toate site-urile analizate. Printre cele mai frecvente deficiențe se numără: lipsa denumirilor accesibile pentru linkuri și butoane, contrastul insuficient între text și fundal, absența etichetelor corecte la câmpurile de

formular și structura deficitară a titlurilor. În plus, utilizarea atributelor ARIA și a landmarkurilor este deseori incorectă, ceea ce nu facilitează, ci mai degrabă complică navigarea pentru utilizatorii cititoarelor de ecran. În loc să ofere o structură semantică clară, multe pagini transmit semnale contradictorii tehnologiilor asistive, ceea ce generează confuzie și limitează accesul la conținut. Această situație demonstrează lipsa de expertiză tehnică și de responsabilitate din partea celor care gestionează comunicarea digitală a partidelor.

2.1.3. Lipsa instrumentelor specifice care țin de accesibilitate și utilizarea documentelor inaccesibile

O altă concluzie majoră este că niciunul dintre site-urile analizate nu oferă instrumente dedicate accesibilității web. De exemplu, nu sunt implementate funcții precum widgeturi sau butoane de accesibilitate (care permit ajustarea contrastului, mărirea textului sau navigarea simplificată), instrumente considerate bune practici în domeniul digital. Mai mult, în conținutul publicat se observă utilizarea frecventă a documentelor în format PDF, care în multe cazuri nu sunt optimizate pentru cititoarele de ecran. Deși nu este o practică frecventă, totuși unele pagini web publică documente esențiale în format de imagine, complet inaccesibile pentru persoanele cu deficiențe de vedere. Astfel de bariere digitale împiedică alegătorii să acceseze programele electorale, comunicatele oficiale sau alte informații de interes public. Pentru ca procesul electoral să fie cu adevărat democratic și participativ, este necesar ca partidele și candidații să asigure publicarea materialelor într-un format accesibil tuturor cetățenilor, indiferent de abilitățile acestora.

2.1.4. Accesibilitatea informației pentru persoanele cu dizabilități de auz și pentru cele cu dizabilități intelectuale sau psihosociale lipsește aproape complet în site-urile analizate.

Conținutul video și audio nu este însoțit de subtitrări sau transcrieri, iar în unele cazuri nu există alternative vizuale sau textuale care să faciliteze accesul persoanelor surde. În același timp, textele publicate de partide sunt adesea dense, scrise într-un limbaj tehnic sau birocratic, greu de înțeles pentru persoanele cu dificultăți cognitive. Lipsa versiunilor expuse în limbaj simplu, a rezumatelor vizuale ori a unei structuri logice a paginii duce la excluderea indirectă a unor categorii largi de cetățeni, care nu reușesc să acceseze și să înțeleagă informația electorală. Această situație contravine standardelor WCAG și principiului egalității de șanse, reducând transparența și încrederea în procesul electoral.

2.2. Recomandări pentru accesibilizarea paginilor web ale concurenților electorali

2.2.1. Concurenții electorali sunt îndemnați ca, pe viitor, să asigure accesibilitatea paginilor web oficiale.

Se recomandă ca toate partidele, blocurile electorale și candidații independenți să asigure conformitatea site-urilor cu Web Content Accessibility Guidelines (WCAG 2.1), nivelul AA. În prezent, scorul mediu de accesibilitate a site-urilor constituie doar 44%, ceea ce indică un nivel scăzut și neuniform de conformitate. Respectarea standardelor ar elimina problemele recurente identificate (linkuri și butoane fără denumiri accesibile, titluri structurate incorect, contrast insuficient, lipsa landmarkurilor) și ar facilita accesul persoanelor cu dizabilități la informațiile electorale.

2.2.2. Este necesară crearea și publicarea conținuturilor digitale accesibile.

Este necesar ca documentele electorale să fie publicate în formate accesibile, evitând utilizarea imaginilor sau PDF-urilor inaccesibile. Documentele PDF trebuie etichetate corect pentru cititoarele de ecran, iar materialele vizuale trebuie să fie însoțite de text alternativ descriptiv. De asemenea, se recomandă integrarea unor widgeturi sau butoane de acces care să le permită utilizatorilor ajustarea contrastului, modificarea dimensiunii textului și navigarea simplificată.

2.2.3. Concurenții electorali sunt îndemnați să acorde o mai mare atenție accesibilității paginilor web pentru persoanele cu dizabilități de auz și pentru cele cu dizabilități intelectuale sau psihosociale.

Este necesară includerea subtitrărilor, transcrierilor și a interpretării în limbajul semnelor pentru materialele audiovideo, precum și redactarea documentelor esențiale într-un limbaj simplu și ușor de înțeles, însoțite de rezumate vizuale sau infografice. Pagina web trebuie să fie structurată logic, cu titluri clare, liste și paragrafe scurte, pentru a facilita parcurgerea conținutului de către toți utilizatorii.

2.2.4. Instruirea echipelor tehnice și instituționalizarea accesibilității paginilor web trebuie să fie respectate ca cerință obligatorie.

Partidele politice trebuie să își instruiască echipele de comunicare și dezvoltatorii web în domeniul accesibilității digitale. În același timp, Comisia Electorală Centrală ar trebui să stabilească cerințe minime obligatorii de accesibilitate pentru paginile web și materialele online ale concurenților electorali. Implementarea unui mecanism de monitorizare și de raportare ar consolida transparența, ar preveni excluderea persoanelor cu dizabilități și ar garanta participarea egală a tuturor cetățenilor la procesul electoral.

3. Evaluarea dimensiunii de dizabilitate în activitatea concurenților electorali

3.1. Concluzii privind evaluarea dimensiunii de dizabilitate în activitatea concurenților electorali

Acțiunile propuse de către concurenți nu asigură participarea deplină și efectivă a persoanelor cu dizabilități în procesele de luare a deciziilor, în elaborarea politicilor și programelor, inclusiv a celor care le privesc în mod direct, în conformitate cu principiul „Nimic despre noi fără noi” din Preambulul Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități. Acest principiu presupune asigurarea concomitentă a următoarelor elemente ale participării: informare, consultare, implicare, cooperare, monitorizare și evaluare, inclusiv împuternicirea persoanelor cu dizabilități.

Valorile de bază pe care la promovează participarea sunt:

- **Implicarea** în procesul de luare a deciziilor a celor care sunt afectați sau interesați de decizia respectivă.
- **Solicitarea opiniilor** participanților în etapa proiectării modului în care aceștia vor participa.
- **Oferirea informației** necesare, inclusiv într-un format accesibil și ușor de înțeles, participanților-persoane cu diferit tip de dizabilitate pentru ca aceștia să contribuie în mod efectiv.
- **Recunoașterea și comunicarea nevoilor și a intereselor** tuturor participanților-persoane cu dizabilități, inclusiv factorilor de decizie.
- **Abilitarea publicului**, inclusiv a persoanelor cu dizabilități, în așa fel încât contribuțiile acestuia să influențeze decizia.
- **Comunicarea modului** în care aportul participanților a afectat decizia.

3.2. Recomandări privind evaluarea dimensiunii de dizabilitate în activitatea concurenților electorali

Pentru facilitarea participării persoanelor cu dizabilități și a organizațiilor ce le reprezintă în procesul elaborării platformelor electorale, concurenților electorali li se recomandă să țină cont de următoarele principii de bază:

- ✓ **Transparență**, inclusiv accesul în timp util a persoanelor cu dizabilități și a organizațiilor ce le reprezintă la proiectul platformelor electorale, precum și la toate documentele de interes public, relevante pentru procesul de participare.
- ✓ **Imparțialitate**, în special privind organizațiile ce reprezintă drepturile persoanelor cu dizabilități, deoarece acestea au dreptul de a acționa în mod independent și a susține poziții diferite de cele ale autorităților.
- ✓ **Deschidere și accesibilitate**, deoarece procesele de participare trebuie să fie deschise și accesibile tuturor, inclusiv persoanelor cu dizabilități, în baza unui cadru convenit pentru participare.
- ✓ **Responsabilitate și eficiență**, prin care participarea persoanelor cu dizabilități și a organizațiilor ce le reprezintă trebuie să fie orientată spre rezultate, pentru a avea un impact real asupra conținutului, inclusiv pentru ca și concurenții electorali să fie responsabili în fața publicului în ceea ce privește procesele de consultare și să raporteze cu privire la rezultate.
- ✓ **Nediscriminare, tratament egal și incluziune**, în special accesul egal al tuturor cetățenilor, inclusiv abordarea necesităților persoanelor cu dizabilități și ale altor persoane defavorizate, care doresc să participe.
- ✓ **Independența** organizațiilor care reprezintă drepturile persoanelor cu dizabilități, inclusiv abținerea de la obligarea acestora de a se angaja în procesele de luare a deciziilor sau de a apăra anumite poziții.

Suplimentar, se recomandă a fi respectate o serie de principii adăugătoare care ghidează procesul de participare civilă a persoanelor cu dizabilități și a persoanelor ce le reprezintă, inclusiv angajamentul, recunoașterea drepturilor și a responsabilităților, resursele, alocarea de timp suficient, recunoașterea și legătura inversă, evaluarea.

Încurajăm formațiunile politice să atragă persoane cu dizabilități în activitatea partidelor, să accesibilizeze spațiile în care își desfășoară activitatea și să contribuie la informarea societății despre activitățile lor într-un format accesibil și ușor de înțeles pentru persoanele cu diferit tip de dizabilitate.

Concurenții electorali sunt îndemnați să asigure accesibilitatea paginilor web oficiale. Se recomandă ca toate partidele, blocurile electorale și candidații independenți să asigure conformitatea site-urilor lor cu Web Content Accessibility Guidelines (WCAG 2.1), nivelul AA.

Este necesar ca documentele electorale să fie publicate în formate accesibile, evitând utilizarea imaginilor sau a PDF-urilor inaccesibile. Documentele PDF trebuie etichetate corect pentru cititoarele de ecran, iar materialele vizuale trebuie să fie însoțite de text alternativ descriptiv.

Este necesară acordarea unei atenții sporite accesibilității pentru persoanele cu dizabilități de auz și pentru cele cu dizabilități intelectuale și psihosociale: includerea subtitrărilor, transcrierilor și interpretării în limbajul semnelor pentru materialele audiovideo, precum și redactarea documentelor esențiale într-un limbaj simplu și ușor de înțeles, însoțite de rezumate vizuale sau infografice.

Concurenților electorali li se recomandă să elaboreze sinteze pe capitole, în format text, ale platformelor electorale. De asemenea li se sugerează să asigure prezentarea programului electoral și în format mimico-gestual și audio, cu link direct către YouTube, astfel încât persoanele cu dizabilități de auz și cele nevăzătoare să poată accesa cu ușurință oferta electorală. Să realizeze o versiune adaptată a programului electoral în format „ușor de citit și ușor de înțeles”. Denumirea programului electoral să fie formulată clar, indicând explicit pentru care scrutin este elaborat acesta.

După înregistrarea în cursa electorală, concurenții ar trebui să fie obligați să transmită Comisiei Electorale Centrale, pe lângă statut, și programele lor electorale. Această practică ar facilita identificarea documentelor, mai ales că experiența alegerilor din 28 septembrie 2025 a arătat că, în cazul a 6 concurenți electorali, programele nu au putut fi găsite.

4. Evaluarea accesibilității dezbaterilor electorale și a reflectării dimensiunii de dizabilitate în mass-media

- Nivelul general de accesibilitate a dezbaterilor electorale televizate este scăzut, cu respectarea formală a obligației privind interpretarea mimico-gestuală.
- Doar 3 televiziuni au inclus interpret mimico-gestual, însă cu ferestre prea mici și plasate periferic, limitând accesibilitatea reală a persoanelor cu deficiențe de auz.
- Majoritatea posturilor TV nu au asigurat interpretare mimico-gestuală, evidențiind o încălcare directă a normelor legale și un deficit structural de resurse umane specializate.
- Tematica dizabilității este reflectată în media cu o frecvență moderată, mai ales ca problemă socială.

- Tonul și limbajul utilizate în materialele de presă sunt în general corecte, nediscriminatorii și profesionale, cu accente pozitive pe incluziune și respectul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități.
- În presa online și televiziune, subiectul este abordat predominant în cheie civică, în timp ce pe rețelele sociale tonul este mai mobilizator și orientat spre sensibilizarea publicului tânăr.
- Jurnaliștii recunosc importanța temei, dar reflectarea constantă este obstrucționată de considerente comerciale, presiuni editoriale și resurse limitate pentru producerea materialelor sociale.
- Există un consens puternic privind necesitatea instruirii profesioniștilor din mass-media, atât în exercițiu, cât și a viitorilor jurnaliști, pentru o tratare mai adecvată și profesională a temei dizabilității.
- Reflectarea accesibilității în mediul online a fost adesea accidentală, inserată în articole mai largi despre campania electorală, fără a fi tratată ca subiect central, ceea ce indică o percepție secundară a temei în agenda mass-mediei.
- Persoanele cu dizabilități au fost rareori intervievate direct în mass-media, ceea ce arată o lipsă de reprezentare autentică a vocilor acestora în spațiul public.
- Pe rețelele sociale, deși au existat inițiative inovative (TikTok, explicații video), acestea au rămas izolate și fără sprijin editorial din partea redacțiilor consacrate.
- Au fost identificate diferențe regionale: presa locală a abordat mai des problemele concrete de acces la secțiile de vot, însă cu resurse limitate și fără analize de profunzime.
- Există o discrepanță evidentă între cadrul normativ bine structurat privind accesibilitatea și aplicarea sa reală, ceea ce denotă un decalaj evident între angajamentele oficiale și realitatea mediatică.

4.1. Recomandări privind accesibilitatea media efectivă

Hartă a recomandărilor – Niveluri și acțiuni

Obiectiv: Accesibilitate media efectivă

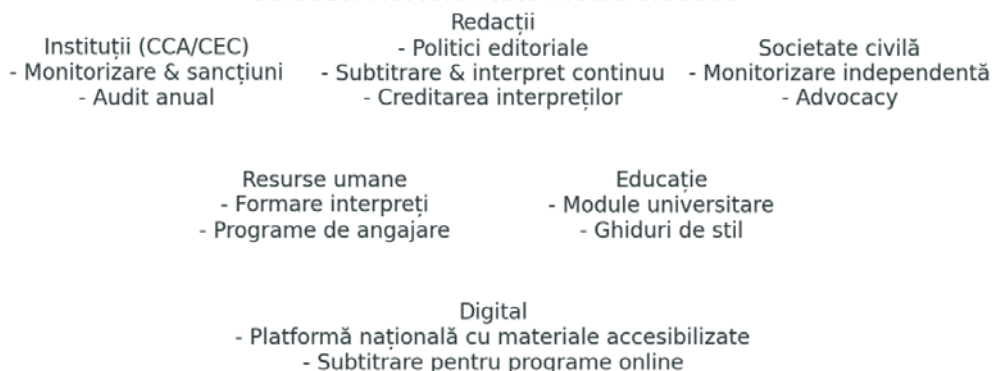

Figura nr 4. Harta recomandărilor

- Toate posturile de televiziune trebuie să-și asume o conformitate integrală cu Decizia CCA nr. 61/2024, asigurând prezența interpretului mimico-gestual vizibil, cu dimensiunea corespunzătoare a ferestrei și poziționare pe ecran (1/3) conform standardelor.
- Dezvoltarea și implementarea unor programe speciale de formare și angajare a interpreților mimico-gestuali pentru radiodifuzori, ca resursă esențială pentru accesibilitatea audiovizuală.
- Radiodifuzorii trebuie să includă în mod constant tema dizabilității în programele și în conținuturile editoriale pentru a crește vizibilitatea și incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.
- Este necesar ca instituțiile media să elaboreze și să implementeze politici editoriale care să promoveze limbajul corect, respectuos și fără stereotipuri în toate materialele ce vizează dimensiunea dizabilității.
- Comisia Electorală Centrală și autoritățile responsabile să instituie mecanisme clare de monitorizare, evaluare și sancționare a nerespectării obligațiilor de accesibilitate în cadrul procesului electoral și în afara acestuia.
- Organizarea unor traininguri practice, workshopuri tematice și elaborarea ghidurilor de stil dedicate jurnaliștilor activi, pentru îmbunătățirea calității reflectării temei și evitarea stereotipurilor.

- Introducerea obligatorie în curricula facultăților de jurnalism a unor module privind jurnalismul incluziv, drepturile persoanelor cu dizabilități și bunele practici în comunicarea accesibilă.
- Promovarea unor campanii editoriale și sociale care să demonstreze că temele sociale, inclusiv dizabilitatea, pot genera interes, audiență și impact pozitiv în societate.
- Presa din Republica Moldova are un rol esențial în formarea unei atitudini corecte și respectuoase față de persoanele cu dizabilități, fundamentată pe egalitatea în drepturi, iar eforturile jurnalistice în acest domeniu trebuie susținute și dezvoltate pe termen mediu și pe termen lung.
- Crearea unui mecanism permanent de consultare între CCA, radiodifuzori și organizațiile persoanelor cu dizabilități pentru a evalua constant aplicarea măsurilor de accesibilitate.
- Stabilirea unor stimulente financiare sau a unor reduceri de taxe pentru posturile TV care respectă integral normele și introduc tema accesibilității constant în programele difuzate.
- Elaborarea și difuzarea periodică a unor spoturi de sensibilizare dedicate publicului larg, care să explice importanța accesului la informație pentru persoanele cu dizabilități.
- Încurajarea producției de conținut media (documentare, reportaje, podcasturi) realizate împreună cu persoane cu dizabilități, pentru a aduce pe primul plan experiența lor directă.
- Crearea unui fond de sprijin pentru televiziunile regionale și cele locale care întâmpină dificultăți în angajarea interpreților sau în aplicarea standardelor tehnice de accesibilizare.
- Impunerea obligativității subtitrării pentru toate programele electorale difuzate online de televiziuni, pentru a extinde accesul și pentru persoanele cu deficiențe de auz care nu urmăresc TV-ul clasic.
- Implementarea unor audituri externe de accesibilitate media, realizate anual de organizații independente, cu publicarea ulterioară a rezultatelor într-un raport național.

- Integrarea temei accesibilității în campaniile civice și electorale oficiale desfășurate de CEC, astfel încât informarea privind drepturile persoanelor cu dizabilități să devină o parte standard a procesului electoral.
- Crearea unei platforme online naționale cu materiale explicative accesibilizate (video cu interpret mimico-gestual și subtitrări), care să fie întotdeauna la dispoziția alegătorilor cu dizabilități.

4.2. Concluzie finală: accesibilitatea mediatică ca probă de credibilitate democratică

Accesibilitatea = probă de credibilitate democratică

Progrese punctuale
(Cadru legal, inițiative izolate)

Aplicare deficitară
(Lipsă resurse, cultură editorială)

Necesită convergență:
Instituții + Redacții + ONG-uri + Parteneri

Figura nr.5. Accesibilitatea = probă de credibilitatea democratică

Accesibilitatea mediatică în perioadele electorale nu este un simplu detaliu tehnic și nici o formalitate birocratică. Ea constituie o piatră de încercare a credibilității democratice și a alinierii la standardele europene privind respectarea drepturilor fundamentale.

Alegerile Parlamentare din 28 septembrie 2025 au demonstrat, pe de o parte, existența unui cadru normativ bine structurat, armonizat cu prevederile internaționale, dar, pe de altă parte, a demonstrat și fragilitatea mecanismelor de aplicare.

Progresele punctuale – câteva televiziuni care au introdus interpretarea mimico-gestuală sau portaluri online care au abordat tema dizabilității – sunt insuficiente pentru a compensa deficiențele structurale.

Lipsa resurselor umane specializate, absența unei culturi editoriale a incluziunii și perceperea accesibilității ca o sarcină periferică și incomodă mențin subiectul la un nivel insuficient.

O democrație matură nu se măsoară doar prin numărul de partide concurente sau prin corectitudinea tehnică a procesului electoral, ci și prin modul în care reușește să includă și să reprezinte categoriile vulnerabile ale societății.

Atâta timp cât persoanele cu dizabilități nu pot urmări în condiții egale dezbaterile electorale și nu își pot forma o opinie informată, democrația Republicii Moldova rămâne incompletă și vulnerabilă.

Această realitate ridică și o întrebare strategică: poate Republica Moldova pretinde consolidarea unui parcurs european și democratic dacă lasă în umbră drepturile unei părți semnificative a populației sale?

Dincolo de aspectul legal, accesibilitatea este o probă de încredere pentru cetățeni și un indicator observat atent de partenerii externi ai țării.

Schimbarea este însă posibilă și depinde de:

- voința editorială a redacțiilor, care trebuie să înțeleagă că accesibilitatea nu scade calitatea programelor, ci o îmbogățește;
- fermitatea instituțiilor de reglementare, care nu trebuie să se limiteze la emiterea unor decizii, ci să aplice sancțiuni și să stimuleze bunele practici;
- implicarea societății civile, care poate menține presiunea publică prin monitorizare și advocacy;
- sprijinul partenerilor internaționali, care pot oferi expertiză, resurse și modele de succes din alte state europene.

Presiunea externă venită din partea Uniunii Europene, interesul crescând al jurnaliștilor pentru instruire și apariția unor inițiative inovatoare în mediul digital creează o oportunitate unică de schimbare. Dacă aceste forțe converg, accesibilitatea poate trece de la statutul de obligație formală la o realitate cotidiană, vizibilă și funcțională.

În concluzie, accesibilitatea mediatică trebuie privită nu ca o concesie, ci ca **o datorie democratică și un indicator al modernizării statului**. Republica Moldova are șansa de a demonstra că este pregătită să-și trateze toți cetățenii ca participanți egali la viața publică. A reuși acest lucru ar însemna nu doar o victorie pentru persoanele cu dizabilități, ci și o victorie pentru întreaga societate, care ar confirma astfel maturizarea democrației moldovenești.

5. Concluziile misiunii de observare a alegerilor pe dimensiunea de dizabilitate privind amenajarea sediilor partidelor politice și ale secțiilor de votare

Monitorizarea campaniei și a zilei scrutinului arată, coerent și din multiple surse, că dreptul la vot al persoanelor cu dizabilități rămâne preponderent formal, nu efectiv. Deși s-au înregistrat câteva inițiative punctuale (de ex., programul în Braille al PAS, unele transmisii live sau rampa funcțională în câteva sedii), imaginea de ansamblu este una de accesibilitate redusă și incluziune inconsistentă.

Pe parcursul perioadei analizate (septembrie 2025), doar 3 din 55 de sedii de partid au fost funcțional accesibile, majoritatea evenimentelor s-au desfășurat în spații cu bariere arhitecturale evidente, iar materialele electorale – offline și online – nu au fost adaptate în mod sistematic pentru persoanele cu dizabilități de vedere, de auz sau intelectuale.

În ziua votării, numeroase secții de votare au prezentat rampe improprii, uși înguste, praguri înalte, cabine neadaptate și grupuri sanitare inaccesibile; echipamentele asistive au lipsit temporar sau au fost folosite incorect (de pildă, plicul trafaret plecat cu urna mobilă), iar confidențialitatea a fost uneori afectată în centrele rezidențiale.

Dimensiunea umană confirmă aceeași concluzie: membrii birourilor electorale au acționat, în general, cu bună-credință, dar nu au avut instruire practică suficientă în interacțiunea cu persoanele cu dizabilități, ceea ce a dus la ezitări procedurale și la situații discriminatorii de limbaj. În paralel, interdicția transportării alegătorilor, neînsoțită de un mecanism public de transport adaptat, a limitat suplimentar participarea, mai ales în mediul rural.

La nivel de date, colectarea este incompletă: nu se consemnează alte tipuri de dizabilități (intelectuale, mintale, multiple) și nu se notează locul exprimării votului (în secție sau prin urna mobilă). Mai mult, accesibilitatea este adesea evaluată intuitiv de observatori fără expertiză tehnică, ceea ce generează raportări inexacte. Fără indicatori standardizați și o evaluare preventivă a infrastructurii, problemele sunt descoperite abia în ziua scrutinului și nu pot fi rezolvate la timp.

În ansamblu, raportul confirmă că persoanele cu dizabilități manifestă voință civică și caută modalități de a participa, dar sunt sistematic împiedicate de bariere fizice, informaționale, organizaționale și atitudinale. Câteva exemple pozitive (inclusiv două candidaturi vizibile) arată că schimbarea este posibilă, însă, în lipsa unei abordări unitare, care să includă adaptarea infrastructurii, comunicare accesibilă, instruire practică a membrilor birourilor electorale ale secțiilor de votare (BESV), mecanisme

de transport adaptat și colectare riguroasă a datelor, participarea egală rămâne o excepție, nu o regulă.

- Amenajarea tuturor secțiilor de votare la nivelul solului sau dotarea acestora cu rampe conforme, cu unghi de înclinare redus, balustrade și suprafețe antiderapante, pentru a permite accesul sigur al persoanelor cu mobilitate redusă.
- Asigurarea ușilor de acces suficient de largi, fără praguri înalte și obstacole, care să permită trecerea fotoliilor rulante.
- Adaptarea grupurilor sanitare pentru persoanele cu dizabilități: echipate cu bare de sprijin, uși late și spațiu suficient de manevră.
- Marcarea clară, vizibilă și iluminată a căilor de acces către secțiile de votare, pentru a facilita orientarea persoanelor cu deficiențe de vedere și/sau cu mobilitate redusă.
- Asigurarea permanentă în fiecare secție de votare a cel puțin două plicuri trafaret pentru alegătorii cu deficiențe de vedere, pentru a garanta posibilitatea de vot independent.
- Asigurarea în fiecare secție a unei cabine de vot mobile, adaptate pentru persoanele în scaun rulant, care să poată fi utilizată de echipele cu urna mobilă fără a priva alți alegători de acest drept.
- Elaborarea unei proceduri naționale privind asigurarea transportului adaptat pentru alegătorii cu dizabilități, în special din zonele rurale, pentru a le permite deplasarea sigură la secțiile de votare fără a încălca legislația privind transportarea alegătorilor.
- Adaptarea și modernizarea infrastructurii clădirilor publice utilizate ca secții de votare, astfel încât să respecte standardele minime de accesibilitate prevăzute de lege.
- Evaluarea preventivă a accesibilității tuturor secțiilor de votare înainte fiecărui scrutin, cu timp suficient pentru remedierea problemelor identificate.
- Introducerea unor indicatori naționali clari privind accesibilitatea fizică pentru a permite compararea nivelului de incluziune între raioane și localități.

- Implicarea autorităților publice locale în procesul de adaptare a infrastructurii electorale, inclusiv prin alocarea fondurilor necesare pentru amenajarea rampelor, adaptarea grupurilor sanitare și instalarea semnalizărilor vizuale și tactile.
- Asigurarea ca toate echipamentele ce țin de accesibilitate (rampe, cabine mobile, plicuri trafaret) să fie utilizabile, montate corect și disponibile pe toată durata scrutinului.
- Instruirea personalului tehnic și a membrilor birourilor electorale privind montarea și utilizarea corectă a echipamentelor ce țin de accesibilitate, pentru a preveni situațiile în care acestea rămân nefolosite sau montate incorect.
- Îmbunătățirea sistemului de colectare a datelor privind participarea persoanelor cu dizabilități la procesul electoral prin includerea în rapoartele birourilor electorale a informațiilor despre tipurile de dizabilități (inclusiv intelectuale, mintale și multiple) și despre locul în care a fost exprimat votul – în secție sau prin urna mobilă – pentru a permite o analiză completă și fundamentată a gradului real de accesibilitate și incluziune.
- Crearea unui mecanism de raportare rapidă a problemelor privind accesibilitatea în ziua alegerilor, pentru a permite intervenții imediate și înlăturarea barierelor care împiedică participarea alegătorilor cu dizabilități.
- Asigurarea că toate partidele politice, autoritățile locale și Comisia Electorală Centrală aplică în mod consecvent principiul „acces egal pentru toți” în amenajarea și gestionarea procesului electoral.

Dreptul la vot este un drept fundamental și un pilon al democrației. Pentru ca acesta să fie real și nu doar teoretic, este nevoie de eforturi comune din partea autorităților, a partidelor politice, a mass-mediei, precum și a societății civile.

În același timp, persoanele cu dizabilități au un rol decisiv: doar prin participarea lor activă în secțiile de votare și în procesele electorale pot fi înlăturate stereotipurile și prejudecățile care încă persistă. Prezența acestor alegători la urne transmite un mesaj clar că ei sunt cetățeni egali, cu drepturi depline, care trebuie respectați și incluși în toate deciziile ce privesc viitorul țării.

CONCLUZII

Analiza integrată a celor cinci dimensiuni monitorizate – infrastructură, programe electorale, web, mass-media și participare – confirmă că **Republica Moldova a construit un cadru normativ solid, dar aplicarea lui reală rămâne parțială, fragmentară și inegală.**

Constatări de ordin general

Accesibilitatea fizică a secțiilor de votare este limitată: doar 5 secții de votare dintre cele monitorizate aveau rampe de acces complet conforme. Lipsa rampelor standardizate, a toaletelor/grupurilor sanitare accesibile și a semnalizării vizibile afectează participarea reală.

Accesibilitatea digitală este cea mai deficitară dimensiune – 92% din paginile web ale partidelor sunt inaccesibile, ceea ce înseamnă că mii de alegători cu deficiențe de vedere nu pot accesa informațiile esențiale privind programele electorale.

Reflectarea în mass-media rămâne superficială. Tema dizabilității este prezentată rar, adesea în termeni generali și cu accente de victimizare. Televiziunile publice au respectat doar parțial obligațiile legale privind interpretarea în limbaj mimico-gestual.

Partidele politice tratează incluziunea ca pe o chestiune marginală. Din cei 23 de concurenți electorali analizați, **doar 11** au inclus explicit sau tangențial tema dizabilității, însă doar 7 tratează integrarea persoanelor cu dizabilități în domenii precum educație, muncă și viață socială.

Limbajul public despre dizabilitate s-a îmbunătățit în comparație cu campaniile anterioare – au dispărut derapajele evidente, dar predomină formulări neutre, lipsite de perspectivă activă asupra participării.

Participarea persoanelor cu dizabilități la votare a crescut ușor (estimativ 55% conform CEC), însă rămâne sub media națională. Principalele bariere identificate sunt lipsa transportului adaptat, informațiile inaccesibile și atitudinile paternaliste.

Concluzii tematice detaliate

- Dimensiunea fizică

Regulamentul CEC 1187/2023 este bine formulat, dar fără un mecanism de sancționare. APL-urile nu dispun de fonduri dedicate accesibilizării secțiilor de votare.

- Dimensiunea digitală

Absentează cultura accesibilității. Partidele nu au IT-iști sau consultanți specializați în design incluziv. Deși platforma electorală a CEC respectă standardele WCAG, partidele nu o urmează.

- Dimensiunea mediatică

Consiliul Audiovizualului (CA) are cadru de reglementare (Decizia 61/2024), dar implementarea este haotică. Mass-media comercială nu are resurse pentru interpretare și subtitrare, iar televiziunile publice nu au bugete dedicate.

- Dimensiunea instituțională

Nicio formațiune politică nu include persoane cu dizabilități în organele de conducere. Tema accesibilității lipsește din statute, regulamentele interne și planurile de dezvoltare organizațională.

Concluzie strategică

Republica Moldova a avansat din punct de vedere legislativ, dar nu și operațional. Fără bugete dedicate și fără responsabilități instituționale clare, drepturile persoanelor cu dizabilități riscă să rămână doar un obiectiv declarativ. Următorul ciclu electoral trebuie să fie **centrat pe implementare**, nu doar pe reglementare.

Incluziunea nu este un gest de solidaritate, ci o condiție pentru o democrație autentică.

RECOMANDĂRI

Recomandări generale

1. **Instituționalizarea accesibilității:** fiecare instituție implicată în procesul electoral (CEC, CA, APL) trebuie să dețină un plan anual de accesibilizare, cu indicatori măsurabili și buget dedicat.
2. **Fond Național de Accesibilitate Electorală,** constituit din contribuții bugetare și donatori internaționali, gestionat transparent de către CEC, destinat amenajării secțiilor, adaptării digitale și formării personalului.
3. **Mecanism de raportare anuală:** toate autoritățile și partidele să prezinte un raport privind măsurile de accesibilitate implementate, iar CEC și CA să publice un raport consolidat.

Recomandări finale

- Revizuirea paginilor web ale partidelor politice, autorităților publice locale de nivelele I și II, autorităților centrale, instituțiilor și agențiilor de stat și accesibilizarea acestora conform standardelor internaționale privind accesibilitatea paginilor web – WCAG.
- Elaborarea programelor și a materialelor electorale ale concurenților electorali în formate accesibile pentru diferite tipuri de dizabilități (limbaj mimico-gestual, Braille, audio, ușor de citit – ușor de înțeles etc.).
- Organizarea de către persoanele cu dizabilități și organizațiile societății civile (OSC) care le promovează interesele a acțiunilor de advocacy orientate către reprezentanții formațiunilor politice/concurenții electorali în vederea includerii subiectelor legate de dizabilitate pe agenda politică a acestora (exerciții de simulare a alegerilor, „user safari”, ședințe la sediile partidelor, întâlniri cu alegătorii, dezbateri publice în cadrul unor emisiuni TV cu tematică electorală etc.).
- Evaluarea accesibilității tuturor secțiilor de votare în baza unui instrument comun de evaluare aplicat de CEC, de organizațiile persoanelor cu dizabilități și organizațiile active în domeniul dizabilității, precum și includerea rezultatelor evaluării pe Harta Accesibilității¹.
- Instruirea funcționarilor electorali cu privire la necesitățile speciale și oferirea corectă a suportului necesar persoanelor cu dizabilități în perioada electorală, inclusiv în ziua votării.
- Asigurarea translării în limbajul mimico-gestual a comunicatelor din incinta CEC în ziua scrutinului și transmiterea on-line a comunicatelor pe canalele dedicate persoanelor cu dizabilități de auz.
- Mediatizarea problemei accesibilității ca precondiție pentru realizarea altor drepturi în incintele clădirilor unde sunt amplasate BESV.
- Implicarea persoanelor cu dizabilități în calitate de observatori naționali în cadrul scrutinului parlamentar.
- Realizarea unor campanii de informare/acțiuni de educație civică și electorală pentru persoanele cu dizabilități, promovarea unui comportament proactiv de participare în viața publică și cea politică.

¹ Harta Accesibilității (<http://motivatie.md/harta-accesibilitate/>)

- Axarea imaginii pe indicatorii calitativi, nu doar pe cei cantitativi, deoarece se promovează schimbări de percepție și mentalitate, bazate pe respectarea drepturilor și participarea de la egal la egal al persoanelor cu dizabilități.
- În perspectivă, este necesară o încurajare mai activă a presei și a concurenților electorali să trateze tema dizabilității nu doar ca parte a unui discurs social general, ci ca o prioritate distinctă, legată de egalitatea de șanse și de participarea deplină a persoanelor cu dizabilități la viața politică și cea socială.

Recomandări sectoriale

Pentru Comisia Electorală Centrală (CEC)

- Să integreze criteriile de accesibilitate în toate licitațiile publice privind infrastructura și echipamentele electorale.
- Să includă module de formare privind interacțiunea cu persoanele cu dizabilități în trainingurile pentru membrii birourilor electorale.
- Să asigure prezența kiturilor asistive (lupe, trafaret de vot, ghid audio) în toate secțiile.
- Să elaboreze un Ghid vizual al accesibilității secțiilor de votare, transmis APL-urilor.

Pentru Consiliul Audiovizualului (CA)

- Să aplice sancțiuni pentru neconformitate cu **Decizia nr. 61/2024**.
- Să creeze o **linie bugetară specială pentru accesibilitatea audiovizuală**.
- Să publice anual o listă cu posturile conforme și cele neconforme.
- Să susțină dezvoltarea unui **serviciu național comun de interpretare și subtitrare**, disponibil tuturor radiodifuzorilor.

Pentru Ministerul Muncii și Protecției Sociale

- Să integreze accesibilitatea electorală în **Strategia Națională pentru Incluziune 2026–2030**.

- Să asigure formarea continuă a funcționarilor publici în domeniul dizabilității.
- Să dezvolte un **sistem de colectare de date** privind participarea persoanelor cu dizabilități la alegeri.

Pentru partidele politice

- Introducerea unei „**cote de dizabilitate**” – minimum 5% din subvențiile bugetare pentru adaptarea site-urilor, a materialelor și a evenimentelor.
- Adoptarea unei **Politici interne de accesibilitate** și includerea acesteia în statute.
- Publicarea programelor electorale în formate accesibile (DOCX, HTML, audio, Braille digital).
- Atragerea și promovarea persoanelor cu dizabilități în organele de conducere.

Pentru mass-media

- Elaborarea unui **Ghid editorial privind comunicarea incluzivă**.
- **Formarea** jurnaliștilor în domeniul dizabilității.
- Promovarea unui **discurs bazat pe drepturi și participare**, nu pe compasiune.

Pentru societatea civilă și partenerii externi

- Continuarea monitorizării independente a ciclurilor electorale.
- Lansarea unui **barometru anual al accesibilității**.
- Dezvoltarea unor **proiecte-pilot** (de ex., platforme online accesibile, materiale în limbaj simplificat).
- Sprijinirea tehnică a autorităților pentru aplicarea standardelor WCAG 2.1 și CRPD.

Recomandări legislative și de politici publice

1. Modificarea Codului electoral pentru a introduce **criterii minime de accesibilitate obligatorii** pentru validarea secțiilor.

2. Adoptarea unui **cadru național de standarde pentru design accesibil** în IT și infrastructura publică.
3. Includerea indicatorilor de accesibilitate în **rapoartele naționale de implementare a CRPD**.
4. Crearea unei **funcții de coordonator național pentru accesibilitate** în cadrul Guvernului Republicii Moldova.

Incluziunea nu este un cost, ci o investiție în democrație. Persoanele cu dizabilități nu trebuie tratate ca beneficiari pasivi ai politicilor, ci ca cetățeni egali, cu dreptul de a decide, de a fi reprezentați și de a participa pe deplin la viața publică.

MOLDOVA DUPĂ ALEGERILE PARLAMENTARE DIN 2025: ÎNTRE OPTIMISM CIVIC, VULNERABILITĂȚI INFORMAȚIONALE ȘI AȘTEPTĂRI SOCIALE RIDICATE

MOLDOVA AFTER THE 2025 PARLIAMENTARY ELECTIONS: BETWEEN CIVIC
OPTIMISM, INFORMATION VULNERABILITIES AND HIGH EXPECTATIONS

Taisia HARITONOVA,
Reprezentanta Institutului Național Democratic în Moldova
NDI Country Representative in Moldova

Carolina SECHER,
Consultantă de proiect, Institutul Național Democratic în Moldova
NDI Project Consultant

Pe 28 septembrie 2025, cetățenii Republicii Moldova au mers la urnele de vot pentru a alege viitorul parlament. Sondajele preelectorale realizate de Institutul Național Democratic (NDI) ¹ în Moldova sugerau că majoritatea moldovenilor au perceput aceste alegeri drept cele mai cruciale în istoria recentă a țării. Păstrarea păcii, redresarea economiei și avansarea integrării europene erau principalele așteptări de la viitorul legislativ, iar 61% din cetățeni au recunoscut că menținerea cursului european a constituit principala motivație de vot. Rezultatele scrutinului parlamentar au fost întâmpinate cu emoții pozitive de către majoritatea societății, aproape șapte din zece moldoveni calificând rezultatul alegerilor drept pozitiv pentru Republica Moldova. Datele sunt evidențiate în noul studiu postelectoral realizat de NDI cu suportul Ministerului Afacerilor Externe al Suediei în perioada octombrie - noiembrie 2025. Acesta relevă percepțiile cetățenilor Republicii Moldova asupra procesului și a campaniilor electorale, asupra spațiului informațional și așteptărilor postelectorale².

Potrivit cercetării, majoritatea moldovenilor (76%) consideră că alegerile au fost organizate bine și spun că acestea au fost, în mare parte, libere și corecte. Eforturile

¹ **Institutul Național Democratic (NDI)** este o organizație nonprofit și nepartizantă, care crede că o lume întemeiată pe libertate — în care oamenii au un cuvânt de spus în modul în care sunt guvernați, iar liderii sunt responsabili în fața cetățenilor — generează mai multă stabilitate, securitate și prosperitate pentru toți. NDI susține o lume în care democrația și libertatea prevalează, iar demnitatea fiecărei persoane este respectată

² Studiul post electoral NDI a fost prezentat în cadrul Conferinței europene Postelectorale pentru Republica Moldova, Chișinău, 27 noiembrie 2025.

instituțiilor statului, ale societății civile și ale mass-mediei în informarea alegătorilor sunt evaluate egal de pozitiv de trei pătrimi din societate.

Totuși, peste 70% din cetățeni admit că manipularea informațională a constituit o problemă majoră în preajma alegerilor, calificând spațiul informațional ca fiind excesiv de haotic, poluat și negativ. Mediul online (în special rețelele de socializare) este perceput drept principala sursă de informații manipulatorii. Campaniile concurenților electorali au fost și ele calificate printre surse majore de manipulare și haos informațional. Pe fundalul lor, puține dintre campaniile de informare ale mass-mediei și ale societății civile s-au evidențiat și memorizat în percepția cetățenilor. Campanii precum “Hora Faptelor” și mesaje de încurajare la vot din partea persoanelor publice au fost printre cele mai vizibile.

Cea mai memorabilă campanie de informare din perioada electorală pare să fie cea a Inspectoratului General de Poliție („Nu te juca cu votul, că vei pierde totul”). Comunicarea instituțiilor de aplicare a legii privind perchezițiile efectuate, amenzile aplicate și avertizările transmise înaintea alegerilor, inclusiv prin mesaje telefonice, au amplificat efectul campaniei. Prin urmare, jumătate din cetățeni consideră că vânzarea ilegală a voturilor a constituit o problemă mai mică în acest scrutin comparativ cu alegerile prezidențiale și referendumul constituțional din 2024.

Șase din zece moldoveni spun că au urmărit îndeaproape campaniile concurenților electorali. Totuși, peste 70% spun că au luat decizia pentru cine să voteze cu mult înainte de începerea campaniei electorale. Chestiunile de politică externă, în special integritatea europeană, a fost un factor decisiv în alegerea majorității. Cu toate acestea, cercetarea arată clar că moldovenii își doresc ca politicienii să vorbească mai mult despre problemele cotidiene care îi preocupă, cum ar fi: salarii, locuri de muncă, sănătate și combaterea corupției.

Sentimentul dominant de după alegerile parlamentare este unul de optimism precaut. Rata celor care se așteaptă ca viața lor să devină mai bună în următorii ani a crescut de la 34% în iulie 2025 la 62% în noiembrie. Există și o minoritate vocală de circa 25% care rămâne sceptică la schimbări pozitive.

După încheierea alegerilor, cetățenii transmit un mesaj clar noilor aleși: prioritatea absolută trebuie să fie crearea locurilor de muncă, menținerea păcii, lupta împotriva corupției și îmbunătățirea sistemului de sănătate. Încrederea câștigată în timpul alegerilor ar putea fi ușor pierdută dacă nu este consolidată prin rezultate concrete și o comunicare transparentă. În continuare, studiul NDI subliniază necesitatea consolidării coeziunii sociale, livrarea reformelor așteptate de cetățeni, valorificarea optimismului postelectoral și a unei prezențe mult mai strategice a actorilor democratici în mediul online.

Moldova a intrat într-un nou mandat politic cu speranță, dar și cu așteptări ridicate, iar modul în care acestea vor fi gestionate vor defini nu doar succesul noului Parlament, ci și reziliența democratică a societății.

On September 28, 2025, citizens of the Republic of Moldova went to the polls to elect the country's next parliament. Pre-election surveys conducted by the National Democratic Institute (NDI or the Institute)³ indicated that most Moldovans viewed this contest as one of the most consequential elections in the country's recent history. Preserving peace, revitalizing the economy, and advancing European integration emerged as the public's top expectations for the incoming legislature, and 61 percent of citizens reported that maintaining the country's European trajectory was their primary motivation for voting. The parliamentary results were met with broadly positive reactions, with nearly seven in ten Moldovans describing the outcome as beneficial for the country. These findings are captured in a new post-electoral study conducted by NDI with support from the Swedish Ministry for Foreign Affairs between October and November 2025. The study examines citizens' perceptions of the electoral process and campaign environment, the information space, and post-election expectations⁴.

According to the research, a large majority of Moldovans (76 percent) believe the elections were well-organized and say they were largely free and fair. The efforts of state institutions, civil society, and the media to inform voters were similarly well-regarded, with three-quarters of respondents expressing positive evaluations.

Still, over 70 percent of citizens admit that informational manipulation was a major issue around the elections, describing the information space as excessively chaotic, polluted, and negative. The online environment (especially social media) is perceived as the main source of manipulative content. Campaigns by electoral competitors were also identified as major sources of manipulation and informational chaos. Against this backdrop, only a few informational campaigns by the media and civil society stood out and were remembered by citizens. Campaigns such as "Hora Faptelor" and voting encouragement messages from public figures were among the most visible.

The most memorable informational campaign during the electoral period appears to have been that of the General Police Inspectorate ("Don't play with your vote, or you'll lose everything"). Communications from law enforcement institutions

³ **The National Democratic Institute (NDI)** is a nonprofit, nonpartisan organization that believes a world rooted in freedom—where people have a say in how they're governed and leaders are accountable to their people—fosters more stability, security and prosperity for everyone. NDI envisions a world where democracy and freedom prevail, with dignity for all.

⁴ NDI postelectoral study was presented at the European Postelectoral Conference for Republic of Moldova, Chișinău, November 2, 2025.

regarding inspections conducted, fines applied, and warnings issued before the elections, including via phone messages, amplified the campaign's impact. As a result, half of citizens consider that the illegal sale of votes was a smaller issue in this election compared to the 2024 presidential election and constitutional referendum.

In addition, nine out of ten Moldovans reported closely following the campaigns of electoral competitors. Yet, over 70 percent said they had decided whom to vote for long before the campaign began. Foreign policy issues, particularly European integration, were a decisive factor for most voters. Nevertheless, the research clearly shows that Moldovans want politicians to focus more on everyday issues that concern them, such as salaries, jobs, healthcare, and anti-corruption measures.

Looking forward, the dominant postelectoral sentiment is one of cautious optimism. The share of those expecting their lives to improve in the coming years increased from 34 percent in July 2025 to 62 percent in November. There is also a vocal minority of approximately 25 percent who remain skeptical about positive change.

After the elections, citizens send a clear message to the newly elected officials: the priority must be creating jobs, maintaining peace, fighting corruption, and improving the healthcare system. Trust gained during the elections could be easily lost if not reinforced through concrete results and transparent communication. NDI's research findings further emphasizes the need to strengthen social cohesion, deliver the reforms expected by citizens, capitalize on post-electoral optimism, and ensure a more strategic presence of democratic actors in online space.

Moldova enters its new political mandate with a sense of hope, but also with high expectations. How these expectations are managed will shape not only the success of the new parliament, but also the broader democratic resilience of Moldovan society.

PREZENTARE SUCCINTĂ A CADRULUI INTEGRAT PENTRU PROTEJAREA ALEGERILOR ELABORAT DE INTERNATIONAL IDEA

BRIEF PRESENTATION OF INTEGRATED FRAMEWORK FOR PROTECTING ELECTIONS DEVELOPED BY INTERNATIONAL IDEA

Doina BORDEIANU,
doctor în științe politice
PhD in political sciences

Articolul prezintă Cadrul integrat pentru protejarea alegerilor (Integrated Framework for Protecting Elections), un set cuprinzător de instrumente elaborat de International IDEA pentru prevenirea, gestionarea și răspunsul la riscurile electorale. Studiul pornește de la premiza că integritatea electorală necesită mecanisme instituționale proactive, adaptabile contextelor politice și sociale în schimbare. Framework-ul oferă o abordare structurată și adaptabilă pentru întărirea capacităților electorale, fiind relevant pentru statele care urmăresc modernizarea procedurilor și îmbunătățirea culturii organizaționale în domeniul integrității electorale.

Cuvintele cheie: protejarea alegerilor, integritate electorală, curriculum,

This article presents the Integrated Framework for Protecting Elections, a comprehensive set of tools developed by International IDEA to help national stakeholders prevent, manage and respond to electoral risks. The study builds on the premise that electoral integrity requires proactive and resilient institutional mechanisms capable of adapting to evolving political and social contexts. The Framework provides a structured and flexible approach to enhancing electoral preparedness and organisational capacity, making it relevant for countries seeking to modernise procedures and reinforce a culture of integrity in election administration.

Keywords: protecting elections, electoral integrity, curriculum, framework

Despre Cadrul integrat pentru protejarea alegerilor

Integritatea electorală rămâne un element fundamental al democrațiilor moderne, iar provocările asociate organizării alegerilor – de la riscuri tehnice și juridice până la crize politice sau campanii de dezinformare – solicită actorilor electorali un nivel tot mai ridicat de adaptabilitate și profesionalizare. În acest context, lansarea¹ Cadrului

¹ Evenimentul de lansare a avut loc la sediul central al Organizației Națiunilor Unite din New York în data de 20 noiembrie 2025, <https://www.idea.int/events/global-launch-integrated-framework-protecting-elections>

*integrat pentru protejarea alegerilor (Integrated Framework for Protecting Elections)*², elaborat de International IDEA³ cu sprijinul Guvernului Canadei, reprezintă un moment important pentru comunitatea internațională a funcționarilor electorali.

Acest cadru integrat este conceput ca un set coerent și personalizabil de instrumente menite să sprijine instituțiile electorale, autoritățile publice, societatea civilă și alți actori naționali în prevenirea, gestionarea și răspunsul la riscurile și crizele electorale.

Cadrul integrat pentru protejarea alegerilor urmărește patru obiective majore:

1. Creșterea capacității instituțiilor electorale de a identifica și evalua riscurile electorale într-o manieră sistematică și comparabilă.
2. Îmbunătățirea rezilienței instituționale, prin dezvoltarea de proceduri, mecanisme și competențe relevante pentru situații de risc sau criză.
3. Consolidarea cooperării interinstituționale, pornind de la faptul că protejarea alegerilor depășește mandatul strict al autorității electorale și implică actori din domeniul securității, juridic, media etc.
4. Promovarea unei abordări sensibile la gen și incluziune, asigurându-se că barierele specifice diverselor grupuri sunt integrate în evaluarea riscurilor și în designul răspunsurilor instituționale.

Prin această abordare, *Cadrul integrat* facilitează trecerea de la o viziune reactivă asupra riscurilor electorale la una proactivă și preventivă, bazată pe dovezi și pe proceduri clare.

Colecția de resurse care formează *Cadrul integrat* vine să sprijine utilizatorii în înțelegerea conceptelor cheie pentru protejarea alegerilor, în evaluarea și îmbunătățirea politicilor și practicilor instituționale și în dezvoltarea abilităților de utilizare sistematică a managementului riscurilor, consolidarea rezilienței și gestionarea crizelor electorale. Toate resursele sunt sensibile la dimensiunea de gen.

Instrumentul este format din **patru componente principale** care se completează reciproc:

2 An Integrated Framework for Protecting Elections <https://www.idea.int/an-integrated-framework-for-protecting-elections>

3 Institutul Internațional pentru Democrație și Asistență Electorală (IDEA Internațional) este o organizație interguvernamentală care susține democrația la nivel mondial. <https://www.idea.int>

1. *Ghidul de protejare a alegerilor: Ghidul pentru cunoașterea și utilizarea Cadrului integrat de protejare aalegerilor (The Protecting Elections Guide: The Guide to Knowing and Using the Integrated Framework for Protecting Elections)*⁴

Ghidul oferă introducerea conceptuală a *Cadrului integrat* și explică modalitățile prin care instituțiile pot utiliza instrumentele sale. Acesta clarifică tipologia riscurilor electorale (operaționale, tehnice, juridice, de securitate, sociale etc.) și propune metodologii pentru cartografierea riscurilor, analiza consecințelor, precum și integrarea abordărilor de gen.

2. *Chestionar de auto-evaluare (Self-Assessment Survey)*⁵

Chestionarul reprezintă un instrument de autoevaluare organizațională, care permite autorităților electorale și altor instituții să își evalueze propriile provocări, resurse și practici în ceea ce privește:

- structurile interne de management al riscurilor;
- nivelul de pregătire al personalului;
- procedurile existente de comunicare și coordonare;
- capacitatea de reacție în situații de criză.

Chestionarul sprijină părțile interesate naționale în consolidarea capacității lor de a proteja integritatea, de a organiza alegeri reziliente, transparente, incluzive, credibile și sensibile la gen. Constatările formulate pot fundamenta strategii instituționale, planuri operaționale sau programe de instruire.

3. *Curriculum pentru protejarea alegerilor (Protecting Elections Training Curriculum)*⁶

Curriculumul de instruire privind protejarea alegerilor a fost dezvoltat pentru a consolida competențele practice ale utilizatorilor *Cadrului integrat* cu accent pe gestionarea riscurilor electorale, consolidarea rezilienței și gestionarea crizelor.

4 The Protecting Elections Guide: The Guide to Knowing and Using the Integrated Framework for Protecting Elections, International IDEA <https://www.idea.int/publications/catalogue/the-protecting-elections-guide>

5 The Protecting Elections Self-Assessment Survey, International IDEA <https://www.idea.int/publications/catalogue/protecting-elections-self-assessment-survey>

6 The Protecting Elections Training Curriculum: An Overview, International IDEA, <https://www.idea.int/publications/catalogue/protecting-elections-training-curriculum-overview>

Curriculumul este un instrument amplu și extrem de interactiv de dezvoltare a capacităților, conceput pentru un atelier de instruire de două sau trei zile, care să fie desfășurat la nivel național, regional sau global. El cuprinde 19 activități care pot fi adaptate pentru a răspunde mai bine necesităților autorității electorale care îl implementează, pe baza Cadrului integrat pentru protejarea alegerilor,

În perioada 2023 – 2025, acest curriculum a fost pilotat cu succes împreună cu autoritățile electorale din Mauritius, Finlanda, Panama și Benin, precum și cu Rețeaua de competențe electorale francophone – RECEF.

4. Portalul de resurse pentru protejarea alegerilor (Protecting Elections Resource Portal)⁷

Portalul online funcționează ca un centru de resurse comparative la tema protejarea integrității electorale, permițând utilizatorilor să caute rapid:

- bune practici internaționale,
- politici,
- proceduri operaționale,
- studii de caz,
- instrumente tematice pentru gestionarea riscurilor specifice (tehnologice, logistice, sociale, informaționale etc.).

Pantru a crea portalul de resurse, IDEA International a realizat o analiză structurată a literaturii de specialitate gri⁸ (2010–2025) produsă de organizații globale și regionale de asistență electorală și organisme de management electoral, urmată de surse academice (2000–2025) utilizând platforme precum Google Scholar. O căutare web deschisă a completat aceste eforturi pentru a asigura o acoperire mai largă.

Făcând clic pe titlul unei resurse, utilizatorul va deschide un link către articolul sau site-ul web relevant într-o filă nouă. Utilizatorii care caută un anumit tip de resursă, au opțiuni de filtrare și căutare.

⁷ The Protecting Elections Resources Portal <https://ermtool.idea.int.developmentzone.co/option-actions>

⁸ Materiale profesionale relevante, dar nepublicate formal în cărți sau reviste academice. De exemplu: rapoarte ale organizațiilor internaționale (ex. International IDEA, OSCE/ODIHR, Council of Europe); documente de politici publice (policy papers); ghiduri tehnice și metodologii; materiale de training, curricula, seturi de instrumente (toolkits); note analitice, briefings, white papers.

Aplicarea în practică a Cadrului integrat și a resurselor care fac parte din acesta. Relevanță pentru Republica Moldova

În fazele de testare și validare, *Cadrul integrat* a fost aplicat în contexte electorale diverse, incluzând Mauritius, Finlanda, Panama, Benin, precum și colaborări cu autoritățile electorale din Ucraina, Moldova și Malawi. Evaluările realizate au arătat:

- creșterea capacității instituționale de anticipare și categorizare a riscurilor;
- dezvoltarea unor mecanisme de coordonare între instituții;
- îmbunătățirea comunicării publice în situații sensibile;
- utilizarea chestionarului de autoevaluare pentru elaborarea de politici interne sau de proceduri operaționale;
- consolidarea culturii organizaționale privind managementul riscurilor.

Experiențele raportate de funcționarii electorali din Finlanda și Panama, prezentate la lansarea oficială a Cadrului integrat, evidențiază utilitatea instrumentului în pregătirea alegerilor într-un mediu tot mai volatil.

Pentru Republica Moldova, în contextul reformelor electorale continue și a consolidării mecanismelor de prevenire a riscurilor (inclusiv în cooperare cu parteneri internaționali), *Cadrul integrat* oferă:

- o structură metodologică standardizată pentru evaluarea riscurilor la nivel național și local;
- instrumente utile pentru Comisia Electorală Centrală, consiliile electorale și birourile electorale ale secțiilor de votare;
- materiale de instruire aplicabile cursurilor CICDE, inclusiv în domeniul comunicării riscurilor și gestionării crizelor;
- oportunități pentru alinierea la practicile internaționale ale rețelelor regionale și globale ale instituțiilor de administrare a alegerilor.

În concluzie, prin combinarea unor instrumente analitice, operaționale și educaționale, *Cadrul integrat pentru protejarea alegerilor* este un pachet complet de resurse și instrumente pentru profesionalizarea managementului electoral în domeniul managementul riscurilor, consolidarea rezilienței instituțiilor democratice și gestionarea crizelor electorale.

ENEMO RECOMMENDATIONS
FROM FINAL REPORT – INTERNATIONAL ELECTION OBSERVATION
MISSION TO MOLDOVA PARLIAMENTARY ELECTIONS
28 SEPTEMBER 2025

RECOMANDĂRI ENEMO
EXTRAS DIN RAPORTUL FINAL AL MISIUNII INTERNAȚIONALE
DE OBSERVARE A ALEGERILOR ÎN MOLDOVA
ALEGERI PARLAMENTARE 28 SEPTEMBRIE 2025

Dritan TAULLA, Ana MIHAJLOVIC, Nino RIZHAMADZE,
Maja MILIKIC, Mariam CHUBABRIA, Daniel KEREKES

PRIORITY RECOMMENDATIONS¹

1. State authorities should further strengthen efforts to detect, investigate and sanction malign interference in elections, including vote-buying, illicit and foreign funding and other forms of external influence, by reinforcing the capacity and coordination of competent institutions and ensuring timely, proportionate legal responses that safeguard the integrity of the electoral process
2. Legislation related to extremism, party regulation and security should be reviewed to ensure that key concepts and grounds for intervention are clearly defined and that any restrictions are necessary, proportionate and consistent with international human rights standards. Robust safeguards, including timely and effective judicial oversight and remedies, should be in place to prevent discretionary or selective enforcement and to protect freedom of expression, assembly and association.

¹ The Recommendation are reprinted and translated into Romanian by Arina Kraijdan, CICDE from Dritan Taulla, Ana Mihajlovic, Nino Rizhamadze, Maja Milikic, Mariam Chubabria, Daniel Kerekes. ENEMO Final Report. International Election Observation Mission. Parliamentary Elections in Moldova, 28 September, 2025. <https://enemo.org/storage/uploads/oLVoaJ2fwA63zuznAogBdhk-MiOqwOExIqL7ThN2v.pdf> The European Network of Election Monitoring Organizations (ENEMO) is an international organization, representing a network²³⁷ composed of 21 leading national election monitoring civil society organizations from 17 countries of Central and Eastern Europe, and Central Asia, including three European Union countries. ENEMO was formed on 29 September 2001 and operated as an informal network for 17 years before it was formally registered in Montenegro on 11 April 2018. To date, ENEMO has organized 42 international election observation missions to 11 countries

3. To enhance legal certainty and in line with international good practice, substantial amendments to the electoral legal framework should not be adopted shortly before elections, and any necessary amendments should result from a broad, inclusive and transparent consultation process with all relevant stakeholders.

4. The possibility to limit activities of election contestants during the campaign should be treated as an exceptional and last resort measure. Such decisions should be taken sufficiently in advance of election day, whenever possible; only in case of clearly established grave violations confirmed by judicial review; and be subject to an expedited but meaningful judicial review so that affected parties have access to an effective legal remedy before election day.

5. To further strengthen the independence of and public confidence in the election administration, the appointment of the next composition of the CEC should be conducted through an open and transparent process, based on clear, merit-based criteria.

OTHER RECOMMENDATIONS

To the Parliament

6. Procedures for candidate registration should be further streamlined and standardized, including by setting clear and uniform rules and timelines for correcting deficiencies in candidate lists and limiting administrative discretion, in order to ensure equal treatment of electoral contestants and consistent application of the law.

7. To enhance transparency and predictability, clear and objective criteria should be established in law for determining the number and location of polling stations and for allocating ballot papers for voters from the left bank of the Nistru. These criteria should, in addition to historic turnout, take due account of the number of eligible voters, transportation and accessibility constraints and credible indications of voter mobilization. Any security-related changes should be based on written risk assessments, respect necessity and proportionality, and be accompanied by mitigating measures and timely, clear information to affected voters.

8. When decisions affecting the registration or continued participation of electoral contestants rely on information provided by security or anti-corruption bodies, at least the non-sensitive elements of the factual basis and the legal grounds should be disclosed to the contestants and, whenever possible, to the public. The law should provide clear procedures on the use of classified information in electoral matters, ensuring that courts can fully examine the evidence and that contestants have a

realistic opportunity to exercise their rights of defense within a reasonable timeframe.

9. Voting restrictions linked to intellectual or psychosocial disabilities, including those imposed through individual court assessments, should be removed and replaced with safeguards that respect the autonomy and legal capacity of persons with disabilities.

10. To ensure equal opportunities for all contestants and avoid delays in subsequent electoral preparations, the deadlines for candidate registration and the resolution of related complaints and appeals should be streamlined so that all registration decisions, including those resulting from judicial review, are finalized before the start of the campaign period.

11. Following a comprehensive evaluation of the pilot, consideration should be given to further expanding the availability of postal voting, where feasible and secure, in order to enhance opportunities for participation by citizens residing abroad.

12. The scope and implementation of the prohibition on third-party campaigning should be further clarified, including by distinguishing clearly between electoral campaigning and legitimate issue-based advocacy, and by ensuring that enforcement is transparent, proportionate and not used to unduly restrict freedom of expression and association. Consideration could be given to introducing transparency and reporting obligations for significant third-party spending on any political messaging that might influence the opinion of the voters during the election campaign.

13. The legal framework should be effectively implemented and, where necessary, further strengthened and clarified to prevent the misuse of religious institutions and authority in electoral processes and political life, while fully respecting freedom of religion and belief.

14. To enhance the ability of smaller contestants to compete with candidates with greater financial resources, and thereby promote a more level playing field, consideration could be given to increasing the appeal of the interest-free credit mechanism by raising the ceiling

15. To promote a more level playing field, consideration could be given to reviewing the campaign spending ceiling so that it is set at a realistic and appropriate level, better reflecting actual campaign costs and facilitating meaningful competition among all contestants.

16. To further enhance campaign finance transparency, consideration could be given to legislative changes that would introduce a system known as “transparent accounts” for electoral campaign purposes.

17. The adoption of the law on mass media and legal clarification of the Press Council's status as an independent self-regulatory body should be prioritized to strengthen oversight of online and print media, ownership transparency and self-regulation. This framework should follow inclusive public consultations and be aligned with Council of Europe and Venice Commission recommendations.

18. Provisions governing the Council for the Promotion of Investment Projects of National Importance's suspension or withdrawal of broadcasting licenses should be revised to ensure that such measures are based on clear legal criteria, necessary and proportionate, time-bound and subject to prompt and effective judicial review.

19. ENEMO recommends reviewing and codifying procedures governing the Security and Information Services' authority to block online content, ensuring that any restrictions are based on clear and foreseeable legal criteria, are necessary and proportionate, strictly time-bound, and subject to independent judicial oversight and effective appeal.

20. The legal framework on online campaigning should be further developed to provide clear rules on the calculation, attribution and reporting of online campaigning and content-production costs, and to define when electoral subjects are accountable for online content, including that disseminated by supporters, while drawing a clear boundary between official campaign materials and independent expressions of opinion by individuals, with a view to ensuring transparency while safeguarding freedom of expression online.

21. The legal framework should be amended to ensure that vacated parliamentary mandates are, as a rule, filled by candidates of the same gender from the respective list, so that the gender quota is preserved throughout the entire mandate.

To Election Management Bodies

22. To further enhance transparency and facilitate effective public scrutiny, the CEC should ensure the prompt publication of session minutes and regular updating of all relevant sections of its website.

23. To strengthen confidence in the impartiality and predictability of campaign finance oversight, criteria and procedures for the application of enhanced scrutiny to specific contestants or donors should be exhaustively specified in the law or CEC regulations and applied consistently in a risk-based but non-discriminatory manner.

24. To enhance legal certainty and ensure consistent reporting among all contestants, the CEC should establish clear regulations and valuation methods for volunteer labor, including guidance on how such contributions are to be calculated and declared.

25. To prevent inconsistent application of admissibility rules, the CEC should adopt uniform procedural guidelines for assessing complaints and notifications, including clear requirements for standing and evidence. The distinction between complaints and notifications should be based on transparent criteria, contributing to greater predictability and consistency in dispute resolution.

26. The CEC, in cooperation with law enforcement bodies and other competent institutions, should establish accessible mechanisms to track and publicly report on the status and outcome of complaints and notifications, including those forwarded for contravention or criminal proceedings, in order to safeguard the right to a timely and effective remedy.

27. To ensure compliance with the principle of legality, the CEC should refrain from introducing additional eligibility or procedural requirements for observer accreditation without explicit backing in the Electoral Code. Any supplementary conditions relating to organizational capacity or funding transparency should be clearly regulated at the level of primary legislation, with a well-defined purpose and consistently applied criteria.

28. The CEC should further improve the accessibility of its website so that it meets the needs of all users, including blind persons, by enabling automatic text-to-speech functionality and providing key information in machine-readable formats, in line with international accessibility standards.

To Government and other state authorities

29. The authorities should further enhance cybersecurity measures for electoral systems, including through regular independent security audits, the implementation and testing of incident-response plans, and clear communication protocols to inform the public and stakeholders in a timely manner about the nature and impact of any cyber incidents.

30. To enable the CEC to effectively fulfil its expanded responsibilities in a sustainable manner, consideration should be given to reviewing and, where necessary, increasing its institutional and human resources, including specialized staff and technical support. Consideration could be given to developing a medium-term capacitybuilding strategy that progressively internalizes functions currently supported by international partners.

31. To ensure predictability and transparency of the candidate registration process, the Public Services Agency should provide public explanations for decisions concerning party eligibility, including the legal and factual grounds on which a party is deemed eligible, under review or ineligible to participate in elections. Furthermore, consideration could be given to establishing a cut-off date for updating PSA information for electoral purposes, to prevent reclassifications during the candidate registration period.

32. State authorities should ensure a clear separation between official duties and campaign activities during the election period, including through effective implementation of existing rules on the use of state resources. High public officials should avoid using official events and communication channels for campaign purposes and should ensure that campaign-related messages are clearly distinguished from their institutional functions.

33. Law enforcement bodies should ensure that their security and investigative activities during the electoral process are conducted with the highest degree of professionalism, impartiality and transparency. Public communication should be balanced and strictly factual, avoid prejudging ongoing investigations, and not unduly influence voters' perceptions of contestants. Attention should be paid to ensure that the presence of law-enforcement officers at campaign events is proportionate and does not give rise to perceptions of pressure or intimidation among voters or participants.

34. To support the financial sustainability and independence of independent media, the funding of the Media Subsidy Fund and other state support schemes should be increased and distributed on transparent, non-partisan criteria. Furthermore, steps should be taken to address the high concentration of advertising revenues and to ensure fair and non-discriminatory access to campaign advertising across broadcasters and digital platforms.

35. Regional and minority-language outlets should be supported through targeted grants and incentives for multilingual programming and coverage of underrepresented communities, especially in Gagauzia, Transnistria, and rural districts.

36. The Audiovisual Council should develop and publish clear guidelines on the application of its extended mandate, including with regard to online platforms and smaller digital content providers, and ensure that monitoring and sanctioning in these areas are applied in a proportionate, transparent and predictable manner.

37. The Audiovisual Council's monitoring capacity should be strengthened by increasing staffing, analytical tools and professional training, while ensuring that

enforcement remains proportionate and does not unduly burden smaller or regional outlets. To enhance accountability and public confidence, monitoring results and sanctions should be published promptly and in a user-friendly format, with clear methodologies and accessible data. Consideration could be given to simplifying reporting requirements and regulations for small local audiovisual media outlets, to reduce excessive burden.

38. In view of repeated breaches of balance, labelling and advertising rules, the sanctioning framework should be reviewed to improve its deterrent effect, including through clearer escalation for recurrent violations, the use of corrective measures (such as obligations to broadcast corrections, rights of reply or remedial programs), and more systematic follow-up on non-compliance.

39. The institutional independence, transparency and accountability of the Centre for Strategic Communication should be strengthened, including through clear public reporting, a balanced and pluralistic composition, and regular consultation with independent media and NGOs. ENEMO also recommends that the authorities develop a comprehensive digital strategy addressing disinformation, online harassment and covert financing, coordinated among relevant state institutions and civil society.

40. Media literacy initiatives should be strengthened through sustainable funding, integration into educational programs and targeted outreach in vulnerable regions such as Gagauzia, Transnistria and rural districts. To maximize their impact, independent media and fact-checking organizations should enhance collaboration, share methodologies, coordinate debunks and avoid duplication.

41. Law-enforcement and anti-corruption bodies should improve public reporting on the handling and outcome of election-related contravention and criminal cases, including data on indictments, convictions and sanctions, in order to enhance transparency and the deterrent effect of enforcement.

42. Measures should be taken to reduce gender imbalance in news and political programs, including targets for more balanced representation of women and men as sources and guests, editorial guidelines on inclusive coverage, and regular monitoring of gender representation with publicly available data.

43. Local authorities should take more proactive measures to ensure that all polling stations are progressively made fully accessible to voters with locomotor disabilities, including through broader investments in accessible public buildings.

To political parties and candidates

44. Electoral contestants should exercise their right to free expression responsibly, in particular by refraining from inflammatory rhetoric and personalized attacks, and by ensuring that their messaging does not incite discrimination, undermine public order or detract from a constructive and respectful campaign environment.

45. Parties and candidates should participate in televised debates and civic programs to enable voters to compare platforms and leadership on an equal basis, and broadcasters should schedule such debates at accessible times and under clear, non-discriminatory participation criteria.

46. Political parties and candidates should adopt and implement clear codes of conduct prohibiting hate speech and discriminatory remarks during campaigns, and electoral and other competent authorities should monitor and address such conduct promptly.

47. Political parties should ensure that their official websites and online campaign materials comply with web accessibility standards and that political communication is available in accessible formats.

To other stakeholders

48. Broadcasters should ensure more equitable access and visibility for all electoral contestants, including smaller parties, in line with the principle of equal treatment.

49. Persistent non-compliance by Gagauzia Radio Television with public-service and electoral obligations should be addressed through a time-bound remedial action plan, including commitments on balanced and inclusive electoral coverage, internal editorial guidelines and staff training, with progress jointly monitored; continued failure to comply should trigger appropriate governance and management review in line with national and regional law.

50. Cooperation with technology companies and social media platforms should be strengthened through formal agreements for rapid removal of illegal or manipulative content, transparent reporting on takedown requests, and improved moderation in Romanian and Russian.

51. Social media platforms should assume greater responsibility for safeguarding electoral integrity by strengthening real-time monitoring and removal of disinformation and unauthorized political content, and by cooperating proactively with national authorities and independent observers so that coordinated

disinformation campaigns and illegal electoral interferences are swiftly detected, transparently addressed and prevented from recurring.

52. International partners and donors should continue supporting independent and regional media, particularly those producing multilingual or investigative content, by prioritizing capacity-building, digital security, and cross-border collaboration against disinformation, as well as promoting cooperation with EU media regulators to harmonize standards and strengthen journalist protection.

RECOMANDĂRI PRIORITARE²

1. Autoritățile statului ar trebui să își intensifice eforturile de detectare, investigare și sancționare a interferențelor maligne în alegeri, inclusiv cumpărarea de voturi, finanțarea ilicită și străină și alte forme de influență externă, prin consolidarea capacității și coordonării instituțiilor competente și prin asigurarea unor răspunsuri juridice prompte și proporționale care să protejeze integritatea procesului electoral.

2. Legislația referitoare la extremism, reglementarea activității partidelor politice și securitate ar trebui revizuită pentru a se asigura că sunt clar definite conceptele cheie și motivele de intervenție și că orice restricții sunt necesare, proporționale și conforme cu standardele internaționale privind drepturile omului. Ar trebui să existe garanții solide, inclusiv supraveghere judiciară și căi de atac prompte și eficiente, pentru a preveni aplicarea discreționară sau selectivă și pentru a proteja libertatea de exprimare, de întrunire și de asociere.

3. Pentru a spori certitudinea juridică și în conformitate cu bunele practici internaționale, modificările substanțiale ale cadrului juridic electoral nu ar trebui adoptate cu puțin timp înainte de alegeri, iar orice modificări necesare ar trebui să rezulte dintr-un proces de consultare amplu, incluziv și transparent cu toate părțile interesate relevante.

2 Recomandările sunt retipărite și traduse în limba română de Arina Kraijdan, CICDE, după Dritan Taulla, Ana Mihajlovic, Nino Rizhamadze, Maja Milikic, Mariam Chubabria, Daniel Kerekes. Raport final ENEMO. Misiunea internațională de observare a alegerilor. Alegerile parlamentare din Moldova, 28 septembrie 2025. <https://enemo.org/storage/uploads/oLVoaJ2fwA63uznAogBdhk-MiOqwOEIqL7ThN2v.pdf>

Rețeaua Europeană a Organizațiilor de Monitorizare a Alegerilor (ENEMO) este o organizație internațională, reprezentând compusă din 21 de organizații naționale de top ale societății civile de monitorizare a alegerilor din 17 țări din Europa Centrală și de Est și Asia Centrală, inclusiv trei țări ale Uniunii Europene. ENEMO a fost înființată la 29 septembrie 2001 și a funcționat ca o rețea informală timp de 17 ani înainte de a fi înregistrată oficial în Muntenegru la 11 aprilie 2018. Până în prezent, ENEMO a organizat 42 de misiuni internaționale de observare a alegerilor în 11 țări.

4. Posibilitatea de a limita activitățile concurenților electorali în timpul campaniei ar trebui tratată ca o măsură excepțională și de ultimă instanță. Astfel de decizii ar trebui luate cu suficient timp înainte de ziua alegerilor; numai în cazul unor încălcări grave, ar trebui să fie supuse unei intervenții judiciare accelerate, astfel încât părțile afectate să aibă acces la o cale de atac eficientă înainte de ziua alegerilor.

5. Pentru a consolida în continuare independența și încrederea publicului în administrația electorală, numirea următoarei componente a CEC ar trebui să se realizeze printr-un proces deschis și transparent, bazat pe criterii clare, bazate pe merit.

ALTE RECOMANDĂRI

Către Parlament

6. Procedurile de înregistrare a candidaților ar trebui simplificate și standardizate în continuare, inclusiv prin stabilirea unor reguli și termene clare și uniforme pentru corectarea deficiențelor din listele de candidați și limitarea discreției administrative, pentru a asigura un tratament egal al concurenților electorali și aplicarea consecventă a legii.

7. Pentru a spori transparența și previzibilitatea, ar trebui stabilite prin lege criterii clare și obiective pentru determinarea numărului și amplasării secțiilor de votare și pentru alocarea buletinelor de vot pentru alegătorii din stânga Nistrului. Aceste criterii ar trebui, pe lângă prezența istorică la vot, să țină cont de numărul de alegători eligibili, de constrângerile de transport și accesibilitate și de indiciile credibile ale mobilizării alegătorilor. Orice modificări legate de securitate ar trebui să se bazeze pe evaluări scrise ale riscurilor, să respecte necesitatea și proporționalitatea și să fie însoțite de măsuri de atenuare și de informații clare și în timp util pentru alegătorii afectați.

8. Atunci când deciziile care afectează înregistrarea sau participarea continuă a concurenților electorali se bazează pe informații furnizate de organismele de securitate sau anticorupție, cel puțin elementele nesensibile ale bazei faptelor săvârșite și temeiurile juridice ar trebui dezvăluite concurenților și, ori de câte ori este posibil, publicului. Legea ar trebui să prevadă proceduri clare privind utilizarea informațiilor clasificate în materie electorală, asigurându-se că instanțele pot examina pe deplin probele și că concurenții au o oportunitate realistă de a-și exercita dreptul la apărare într-un termen rezonabil.

9. Restricțiile de vot legate de dizabilități intelectuale sau psihosociale, inclusiv cele impuse prin decizii ale instanțelor, ar trebui eliminate și înlocuite cu garanții care respectă autonomia și capacitatea juridică a persoanelor cu dizabilități.

10. Pentru a asigura egalitatea de șanse pentru toți concurenții și a evita întârzierile în pregătirile electorale ulterioare, termenele limită pentru înregistrarea candidaților și soluționarea plângerilor și contestațiilor aferente ar trebui simplificate, astfel încât toate deciziile de înregistrare, inclusiv cele rezultate în urma controlului judiciar, să fie finalizate înainte de începerea perioadei de campanie.

11. În urma unei evaluări cuprinzătoare a votului prin corespondență, ar trebui să se ia în considerare extinderea în continuare a disponibilității votului prin corespondență, acolo unde este fezabil și sigur, pentru a spori oportunitățile de participare ale cetățenilor care locuiesc în străinătate.

12. Domeniul de aplicare și implementarea interdicției privind campaniile electorale ale terților ar trebui clarificate în continuare, inclusiv prin distincția clară între campaniile electorale și activitățile de advocacy legitime bazate pe probleme specifice și prin asigurarea faptului că aplicarea acesteia este transparentă, proporțională și nu este utilizată pentru a restricționa în mod nejustificat libertatea de exprimare și de asociere. S-ar putea lua în considerare introducerea unor obligații de transparență și raportare pentru cheltuielile semnificative ale terților legate de orice mesaj politic care ar putea influența opinia alegătorilor în timpul campaniei electorale.

13. Cadrul juridic ar trebui implementat în mod eficient și, acolo unde este necesar, consolidat și clarificat în continuare pentru a preveni utilizarea abuzivă a instituțiilor și autorității religioase în procesele electorale și în viața politică, respectând în același timp pe deplin libertatea religioasă și de credință.

14. Pentru a spori capacitatea concurenților mai mici de a concura cu candidații cu resurse financiare mai mari și, prin urmare, pentru a promova condiții de concurență mai echitabile, s-ar putea lua în considerare creșterea atractivității mecanismului de creditare fără dobândă prin creșterea plafonului.

15. Pentru a promova condiții de concurență mai echitabile, s-ar putea lua în considerare revizuirea plafonului cheltuielilor de campanie, astfel încât acesta să fie stabilit la un nivel realist și adecvat, reflectând mai bine costurile reale ale campaniei și facilitând o concurență semnificativă între toți concurenții.

16. Pentru a spori și mai mult transparența finanțării campaniilor electorale, s-ar putea lua în considerare modificări legislative care ar introduce un sistem cunoscut sub numele de „conturi transparente” în scopuri electorale.

17. Adoptarea legii privind mass-media și clarificarea juridică a statutului Consiliului de Presă ca organism independent de autoreglementare ar trebui să fie prioritară pentru a consolida supravegherea presei online și tipărite, transparența proprietății și

autoreglementarea. Acest cadru ar trebui să urmeze consultări publice incluzive și să fie aliniat cu recomandările Consiliului Europei și ale Comisiei de la Veneția.

18. Dispozițiile care reglementează suspendarea sau retragerea licențelor de emisie de către Consiliul pentru Promovarea Proiectelor de Investiții de Importanță Națională ar trebui revizuite pentru a se asigura că astfel de măsuri se bazează pe criterii juridice clare, sunt necesare și proporționale, au termene limită și sunt supuse unui control judiciar prompt și eficient.

19. ENEMO recomandă revizuirea și codificarea procedurilor care guvernează autoritatea Serviciilor de Securitate și Informații de a bloca conținutul online, asigurându-se că orice restricții se bazează pe criterii juridice clare și previzibile, sunt necesare și proporționale, au termene strict definite și sunt supuse unei supravegheri judiciare independente și unei căi de atac eficiente.

20. Cadrul juridic privind campaniile online ar trebui dezvoltat în continuare pentru a oferi reguli clare privind calcularea, atribuirea și raportarea costurilor campaniilor online și a producției de conținut, precum și pentru a defini momentul în care subiecții electorali sunt responsabili pentru conținutul online, inclusiv cel difuzat de susținători, trasând în același timp o delimitare clară între materialele oficiale ale campaniei și exprimările independente ale opiniei de către indivizi, în vederea asigurării transparenței, protejând în același timp libertatea de exprimare online.

21. Cadrul legal ar trebui modificat pentru a se asigura că mandatele parlamentare vacante sunt, de regulă, ocupate de candidați de același sex de pe lista respectivă, astfel încât cota de gen să fie menținută pe parcursul întregului mandat.

Pentru organele de management electoral

22. Pentru a spori în continuare transparența și a facilita un control public eficient, CEC ar trebui să asigure publicarea promptă a proceselor-verbale ale ședințelor și actualizarea regulată a tuturor secțiunilor relevante ale site-ului său web.

23. Pentru a consolida încrederea în imparțialitatea și previzibilitatea supravegherii finanțării campaniilor electorale, criteriile și procedurile pentru aplicarea unui control sporit asupra anumitor concurenți sau donatori ar trebui specificate exhaustiv în lege sau în regulamentele CEC și aplicate în mod consecvent, într-un mod bazat pe analiza riscurilor, dar nediscriminatoriu.

24. Pentru a spori certitudinea juridică și a asigura o raportare consecventă între toți concurenții, CEC ar trebui să stabilească reglementări clare și metode de evaluare a

muncii voluntare, inclusiv îndrumări privind modul în care aceste contribuții trebuie calculate și declarate.

25. Pentru a preveni aplicarea incoerentă a regulilor de admisibilitate, CEC ar trebui să adopte linii directoare procedurale uniforme pentru evaluarea contestațiilor și notificărilor, inclusiv cerințe clare privind calitatea procesuală activă și probele. Distincția dintre contestații și notificări ar trebui să se bazeze pe criterii transparente, contribuind la o mai mare previzibilitate și consecvență în soluționarea litigiilor.

26. CEC, în cooperare cu organele de aplicare a legii și alte instituții competente, ar trebui să stabilească mecanisme accesibile pentru a urmări și a raporta public starea și rezultatul contestațiilor și notificărilor, inclusiv a celor transmise pentru proceduri contravenționale sau penale, pentru a proteja dreptul la o cale de atac promptă și eficientă.

27. Pentru a asigura respectarea principiului legalității, CEC ar trebui să se abțină de la introducerea unor cerințe suplimentare de eligibilitate sau procedurale pentru acreditarea observatorilor fără o susținere explicită în Codul Electoral. Orice condiții suplimentare referitoare la capacitatea organizațională sau la transparența finanțării ar trebui să fie reglementate în mod clar la nivelul legislației primare, cu un scop bine definit și criterii aplicate în mod consecvent.

28. CEC ar trebui să îmbunătățească în continuare accesibilitatea site-ului său web, astfel încât acesta să satisfacă nevoile tuturor utilizatorilor, inclusiv ale persoanelor nevăzătoare, prin activarea funcționalității automate de conversie a textului în vorbire și prin furnizarea de informații cheie în formate care pot fi citite automat, în conformitate cu standardele internaționale de accesibilitate.

Pentru Guvern și alte autorități ale statului

29. Autoritățile ar trebui să consolideze în continuare măsurile de securitate cibernetică pentru sistemele electorale, inclusiv prin audituri de securitate independente și regulate, implementarea și testarea planurilor de răspuns la incidente și protocoale de comunicare clare pentru a informa publicul și părțile interesate în timp util cu privire la natura și impactul oricăror incidente cibernetice.

30. Pentru a permite CEC să își îndeplinească eficient responsabilitățile extinse într-un mod sustenabil, ar trebui să se ia în considerare revizuirea și, acolo unde este necesar, creșterea resurselor sale instituționale și umane, inclusiv personal specializat și asistență tehnică. S-ar putea lua în considerare dezvoltarea unei strategii de consolidare a capacităților pe termen mediu care să internalizeze progresiv funcțiile susținute în prezent de partenerii internaționali.

31. Pentru a asigura predictibilitatea și transparența procesului de înregistrare a candidaților, Agenția Serviciilor Publice ar trebui să ofere explicații publice pentru deciziile privind eligibilitatea partidelor, inclusiv motivele juridice și de fapt pe baza cărora un partid este considerat eligibil, în curs de examinare sau neeligibil să participe la alegeri. În plus, s-ar putea lua în considerare stabilirea unei date limită pentru actualizarea informațiilor ASP în scopuri electorale, pentru a preveni reclasificările în timpul perioadei de înregistrare a candidaților.

32. Autoritățile statului ar trebui să asigure o separare clară între atribuțiile oficiale și activitățile de campanie în perioada electorală, inclusiv prin implementarea eficientă a regulilor existente privind utilizarea resurselor statului. Înalții funcționari publici ar trebui să evite utilizarea evenimentelor oficiale și a canalelor de comunicare în scopuri de campanie și ar trebui să se asigure că mesajele legate de campanie sunt clar distinse de funcțiile lor instituționale.

33. Organele de aplicare a legii ar trebui să se asigure că activitățile lor de securitate și investigație în timpul procesului electoral sunt desfășurate cu cel mai înalt grad de profesionalism, imparțialitate și transparență. Comunicarea publică ar trebui să fie echilibrată și strict factuală, să evite presupunerile investigațiilor în curs și să nu influențeze în mod nejustificat percepțiile alegătorilor asupra concurenților. Ar trebui acordată atenție asigurării faptului că prezența reprezentărilor organelor de menținere a ordinii publice la evenimentele electorale este proporțională și nu generează percepții de presiune sau intimidare în rândul alegătorilor sau participanților.

34. Pentru a sprijini sustenabilitatea financiară și independența mass-media, finanțarea Fondului de subvenționare a mass-media și a altor scheme de sprijin de stat ar trebui majorată și distribuită pe baza unor criterii transparente și imparțiale. În plus, ar trebui luate măsuri pentru a aborda concentrarea ridicată a veniturilor din publicitate și pentru a asigura accesul echitabil și nediscriminatoriu la publicitatea electorală la toate posturile de radio și televiziune și pe platformele digitale.

35. Mijloacele de informare (programele radio) regionale și în limbi minoritare ar trebui sprijinite prin granturi și stimulente specifice pentru programe multilingve și acoperire a comunităților subreprezentate, în special în Găgăuzia, Transnistria și raioanele rurale.

36. Consiliul Audiovizualului ar trebui să elaboreze și să publice ghiduri clare privind aplicarea mandatului său extins, inclusiv în ceea ce privește platformele online și furnizorii de conținut digital mai mici, și să se asigure că monitorizarea și sancțiunile în aceste domenii sunt aplicate într-un mod proporțional, transparent și previzibil.

37. Capacitatea de monitorizare a Consiliului Audiovizualului ar trebui consolidată prin creșterea numărului de personal, a instrumentelor analitice și a formării profesionale, asigurându-se în același timp că aplicarea legii rămâne proporțională și nu împovărează excesiv instituțiile media mai mici sau regionale. Pentru a spori responsabilitatea și încrederea publicului, rezultatele monitorizării și sancțiunile ar trebui publicate prompt și într-un format ușor de utilizat, cu metodologii clare și date accesibile. S-ar putea lua în considerare simplificarea cerințelor de raportare și a reglementărilor pentru instituțiile media audiovizuale locale mici, pentru a reduce sarcina excesivă.

38. Având în vedere încălcările repetate ale echilibrului, ale normelor de etichetare și de publicitate, cadrul de sancțiuni ar trebui revizuit pentru a-i îmbunătăți efectul disuasiv, inclusiv printr-o descriere mai clară a încălcărilor recurente, utilizarea unor măsuri corective (cum ar fi obligațiile de a difuza corecții, dreptul la replică sau programe de remediere) și o monitorizare mai sistematică a nerespectării cazurilor.

39. Independența instituțională, transparența și responsabilitatea Centrului pentru Comunicare Strategică ar trebui consolidate, inclusiv prin raportare publică clară, o componentă echilibrată și pluralistă și consultări regulate cu mass-media independente și ONG-uri. ENEMO recomandă, de asemenea, ca autoritățile să elaboreze o strategie digitală cuprinzătoare care să abordeze dezinformarea, hărțuirea online și finanțarea sub acoperire, coordonată între instituțiile statului relevante și societatea civilă.

40. Inițiativele de alfabetizare mediatică ar trebui consolidate prin finanțare durabilă, integrare în programe educaționale și activități de informare specifică în regiuni vulnerabile precum Găgăuzia, Transnistria și raioanele rurale. Pentru a-și maximiza impactul, mass-media independentă și organele de investigații ar trebui să intensifice colaborarea, să partajeze metodologii, să coordoneze demascarea informațiilor și să evite duplicarea.

4. Organele de aplicare a legii și cele anticorupție ar trebui să îmbunătățească raportarea publică cu privire la gestionarea și rezultatul cazurilor contravenționale și penale legate de alegeri, inclusiv datele privind rechizitoriile, condamnările și sancțiunile, pentru a spori transparența și efectul descurajant al aplicării legii.

42. Ar trebui luate măsuri pentru a reduce dezechilibrul de gen în știri și programe politice, inclusiv obiective pentru o reprezentare mai echilibrată a femeilor și bărbaților ca surse și invitați, linii directoare editoriale privind o acoperire incluzivă și monitorizarea regulată a reprezentării de gen cu date disponibile publicului.

43. Autoritățile locale ar trebui să ia măsuri mai proactive pentru a se asigura că toate secțiile de votare devin treptat accesibile alegătorilor cu dizabilități locomotorii, inclusiv prin investiții mai ample în clădiri publice accesibile.

Către partidele politice și candidați.

44. Concurenții electorali ar trebui să își exercite dreptul la liberă exprimare în mod responsabil, în special abținându-se de la retorica incendiară și atacurile personalizate și asigurându-se că mesajele lor nu incită la discriminare, nu subminează ordinea publică sau nu afectează mediul de campanie constructiv și respectuos.

45. Partidele și candidații ar trebui să participe la dezbateri televizate și programe civice pentru a permite alegătorilor să compare platformele și conducerea în mod egal, iar posturile de radio și televiziune ar trebui să programeze astfel de dezbateri la ore accesibile și conform unor criterii de participare clare și nediscriminatorii.

46. Partidele politice și candidații ar trebui să adopte și să implementeze coduri de conduită clare care să interzică discursul instigator la ură și remarcile discriminatorii în timpul campaniilor electorale, iar autoritățile electorale și alte autorități competente ar trebui să monitorizeze și să abordeze prompt astfel de comportamente.

47. Partidele politice ar trebui să se asigure că site-urile lor web oficiale și materialele online ale campaniei respectă standardele de accesibilitate web și că comunicarea politică este disponibilă în formate accesibile.

Către alte părți interesate

48. Radiodifuzorii ar trebui să asigure un acces și o vizibilitate mai echitabile pentru toți concurenții electorali, inclusiv pentru partidele mai mici, în conformitate cu principiul egalității de tratament.

49. Nerespectarea persistentă de către Radioteleviziunea Găgăuzia a obligațiilor de serviciu public și electorale ar trebui abordată printr-un plan de acțiuni corective cu termene limită, care să includă angajamente privind o acoperire electorală echilibrată și incluzivă, directive editoriale interne și instruirea personalului, cu monitorizarea comună a progreselor; nerespectarea continuă a acestor obligații ar trebui să declanșeze o revizuire adecvată a guvernanței și a managementului, în conformitate cu legislația națională și regional.

50. Cooperarea cu companiile de tehnologie și platformele de socializare ar trebui consolidată prin acorduri formale pentru eliminarea rapidă a conținutului ilegal

sau manipulator, raportarea transparentă a cererilor de eliminare și o moderare îmbunătățită în limba română și rusă.

51. Platformele de socializare ar trebui să își asume o responsabilitate mai mare pentru protejarea integrității electorale prin consolidarea monitorizării în timp real și eliminarea dezinformării și a conținutului politic neautorizat, precum și prin cooperarea proactivă cu autoritățile naționale și observatorii independenți, astfel încât campaniile coordonate de dezinformare și interferențele electorale ilegale să fie detectate rapid, abordate în mod transparent și prevenite repetarea acestora.

52. Partenerii și donatorii internaționali ar trebui să continue să sprijine mass-media independentă și regională, în special pe cea care produce conținut multilingv sau de investigație, acordând prioritate consolidării capacităților, securității digitale și colaborării transfrontaliere împotriva dezinformării, precum și promovând cooperarea cu autoritățile de reglementare în domeniul mass-media din UE pentru a armoniza standardele și a consolida protecția jurnaliștilor.